کۆماری عێراق
هەرێمی کوردستان
سەرۆک

بڕیاری ژمـارە (١٤)ی ساڵی ٢٠٢٢

بەپێـی ئەو دەسـەڵاتەی پێمانـدراوە لە بـڕگەی (یەکەم)ی مـاددەی (دەیەم) لە یاسـای سـەرۆکایەتیی هەرێمـی کوردسـتان ژمـارە (١)ی سـاڵی ٢٠٠٥ی هەمـوارکراو و پاڵپشـت بە یاسـاکاریی پەرلەمـانی کوردستان کە لە دانیشتنی ئاسایی ژمارە (٧)ی ڕۆژی ٢٠٢٢/٦/٢٢ کردوویەتی، بڕیارماندا بە دەرکردنی:

یاسای ژمارە (٧)ی ساڵی ٢٠٢٢

یاسای وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزار لە هەرێمی کوردستان - عێراق

ماددەی (١):

بۆ مەبەستی حوکمەکانی ئەم یاسایە، ئەم زاراوە و دەستەواژانەی خـوارەوە ماناکانی بەرامبەریـان دەگەیەنن:-

یەکەم: هەرێم: هەرێمی کوردستان - عێراق.

دووەم: وەزارەت: وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزاری هەرێم.

سێیەم: وەزیر: وەزیری شارەوانی و گەشتوگوزاری هەرێم.

چوارەم: بریکاری وەزارەت: بریکاری وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزاری هەرێم.

پێنجەم: ئەنجومەن: ئەنجومەنی وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزاری هەرێم.

شەشەم: دەستە: دەستەی گەشتوگوزاری هەرێم.

حەوتەم: سەرۆکی دەستە: سەرۆکی دەستەی گەشتوگوزاری هەرێم.

هەشتەم: ئەنجومەنی بەڕێوەبردن: ئەنجومەنی بەڕێوەبردنی دەستەی گەشتوگوزاری هەرێم.

ماددەی (٢): ئامانجەکانی ئەم یاسایە بریتین لە:-

یەکەم: پەرەپێدانی خزمەتگوزارییە گشتییەکانی شـارەوانی و پەرەپێـدانی ئاسـتی خزمەتگوزارییە جیاوازەکانی شارەوانی لە ڕووی چەندێتی و چۆنییێتییەوە.

دووەم: پاراستنی ژینگەی هەرێم بە شێوەیەکی خاوێن و تەندروست، بایەخـدان بە نـاوچە و پانتـاییە سـەوزاییەکان، دروسـتکردن و بەردەوامیـدان بە پەرەپێـدانی پـاڕک و بـاخچە و نـاوچە سەوزاییەکان، بەپێی پێوەرە نێودەوڵەتییەکان.

سێیەم: کارکردن بۆ ڕاکێشانی سەرمایە، و هاندانی وەبەرهێنان لە ڕێگەی جێبەجێکردنـی پڕۆژەکـانی وەبەرهێنـان بە هەمـاهەنگی لەگەڵ دەسـتەی وەبەرهێنـان لە هەرێمـدا، لە چوارچێـوەی یاسـا بەرکارەکان، بەشێوەیەک ببێتە مایەی پێشکەوتنی ئابووری و فەراهەمبوونی هەلی کاری زیاتر بۆ هاوڵاتیان.

چوارەم: پلانـدانان، ڕێکخسـتن، ئاڕاسـتەکردن، بەدواداچـوون، پەرەپێـدانی چـالاکی گەشـتوگوزاری، پەرەپێدانی ناوچە گەشتیارییەکان، پتەوکردنی ڕۆڵی کەرتی تایبەت و کەرتی تێکەڵاو و هاندانی سەرمایەی نیشتمانی و بیانی بۆ وەبەرهێنان لەم کەرتە.

پێنجەم: کـارکردن بـۆ پەیڕەوکردنـی بنەمـای هاوبەشـی کەرتـی گشـتی و تـایبەت لە جێبەجێکردنـی پرۆژەکان، بەشێوەیەک کە لە خزمەتی بەرژەوەندی گشتییدا بێت.

شەشەم: پەرەپێدانی گەنجینەی شارستانی کولتووری، بەشێوەیەکی بەرپرسیار و هاوسەنگ، لەڕێـگەی ئەنجامـدانی ئەرکەکـانی ڕووپێـوی و دەستنیشـانکردن و هەڵکـۆڵینی زانسـتی ورد، لەهەمـوو شوێنەوارەکان، و پاراستن و نۆژەنکردنەوەی ئەو شوێن و ناوچانە لەسـەر بنەمـایەکی بەردەوام، بە ئامانجی پیشاندانی سیما شارستانییەکانی هەرێم.

ماددەی (٣): ئەرکەکانی وەزارەت بریتین لە:-

یەکەم: داڕشـتنی سیاسـەتی نەخشـەدانانی ئـاوەدانی لە ڕێـگەی ئامـادەکردنی نەخشـەی بنەڕەتـی (ماستەرپلان)، و نەخشەی کەرتیی بۆ شـار و شـارۆچکەکانی هەرێـم لەسـەر بنەمـای زانسـتی، و پاڵپشت بە ستانداردی نەخشەسازی، بۆ ئەوەی نەخشە و بەکارهێنانی جۆراوجـۆری زەوی ببێـتە پاڵپشتی پەرەپێدانی شارستانی و ئابووری هەرێم.

دووەم: پێشکەشکردنی خزمەتگوزارییەکـانی شـارەوانی و دروسـتکردنی ڕێگەوبـان و پـرد و تونێـل لە سنووری شارەوانییەکان، بە شێوەیەک ببێتە مـایەی دابینکردنـی پێداویسـتییەکانی هاوڵاتیـان و خۆشگوزەرانی دانیشتوان.

سێیەم: سەرپەرشـتیکردن و چـاودێریکردنی پـلان و پرۆژەکـانی شـارەوانییەکان و فەرمانگەکـانی وەزارەت لە شارو شارۆچکەکان و بەدواداچوونی بڕیارەکانی ئەنجومەنی شـارەوانییەکان، کە لە چوارچێوەی یاسا و ڕێنماییە کارپێکراوەکاندا دەردەچن.

چوارەم: دابینکردنی ئاوی خواردنەوە و دامەزراندنی وێستگەکانی ئاو و تۆڕەکانی گواستنەوەی ئاو بـۆ هاوڵاتیان.

پێنجەم: دروستکردنی تۆڕەکانی ئاوەڕۆ بۆ ئاوی قورس و ئاوی بـاران لەگەڵ دروسـتکردنی وێسـتگەی تایبەت بۆ دووبارە پاککردنەوەی ئاو.

شەشەم: سەرپەرشـتی و بەدواداچـوونی جێبەجێکردنـی نەخشـەی کەرتـی و نەخشـەی سێکتەرەکانی دیکەی ناو ماستەرپلان، کە لەلایەن شارەوانییەکان و لایەنە پەیوەندیدارەکان ئامادە دەکرێت، بە مەبەستی کۆنترۆڵکردن و کەمکردنەوەی کاریگەری نەرێنی لەسەر سیمای شارستانیی شارەکان.

حەوتەم: دانانی پلانی گونجاو بۆ پاک ڕاگرتنی ژینگەی هەرێـم لەڕێـی کـۆکردنەوە و چارەسـەرکردنی زانستی بۆ زبڵ و خاشاک لە شار و شارۆچکەکان.

هەشتەم: پلاندانان، بەدواداچوون، پەرەپێدانی ناوچە گەشتیارییەکان، چالاکیی گەشتوگوزاریی وپتەوکردنی ڕۆڵی کەرتی تایبەت و کەرتی تێکەڵاو و هاندانی سەرمایەی نیشتمانی و بیانی بۆ وەبەرهێنان لەم کەرتەدا، لە چوارچێوەی پلانەکانی کەرتی گەشتیاریی.

نۆیەم: ئەنجامدانی کاری ڕووپێوی و پشکنین و هەڵکۆڵینی زانستی ورد لە ناوچە شوێنەوارییەکان وپاراستن و نۆژەنکردنەوەی ئەو شوێنانە لە ڕێگەی تیمە پسپۆڕەکان بەشێوەیەکی بەردەوام.

ماددەی (٤): وەزارەت پێکدێت لە:-

یەکەم:

١- **وەزیر:** سەرۆکی باڵای وەزارەتە، بەرپرسە لە کارەکانی و ئاڕاستەکردنی سیاسەتەکانی، و سەرپەرشتی و چاودێری هەموو بڕیار و فەرمان و ڕێنماییەکانی پەیوەندیدار بە ئەرکەکانی وەزارەت و پێکهاتە و دەسەڵاتەکانی و هەموو کاروبارەکانی تەکنیکی، دارایی، کارگێڕی و ڕێکخستن دەکات، و بەرپرسیارە لەبەردەم ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێم، و دەتوانێت بەشێک لە دەسەڵاتەکانی خۆی بۆ بریکاری وەزارەت و سەرۆکی دەستە یان بەڕێوەبەرە گشتییەکان یان بەرپرسانی پێکهاتەکانی وەزارەت، ڕاسپێرێت.

٢- **نووسینگەی وەزیر:** فەرمانبەرێک بەڕێوەی دەبات، کە لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی بەرایی زانکۆیی بێت و ژمارەیەک فەرمانبەر یاریدەدەری دەبن.

دووەم:

١- **بریکاری وەزارەت:** هاوکاریی وەزیر دەکات، لەڕووی ئاڕاستەکردنی وەزارەت و سەرپەرشتیکردنی کاروبارەکانی، لە چوارچێوەی ئەو دەسەڵاتانەی لەلایەن وەزیرەوە پێی دەبەخشرێت، و دەبێت لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی بەرایی زانکۆیی بێت.

٢- **نووسینگەی بریکاری وەزارەت:** فەرمانبەرێک بە پلەی بەڕێوەبەر بەڕێوەی دەبات، کە دەبێت لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی بەرایی زانکۆیی بێت.

سێیەم: ڕاوێژکاران: پێویستە شارەزا و پسپۆڕبن و لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی بەرایی زانکۆیی بن، ونابێت ژمارەیان لە (٤) چوار ڕاوێژکار زیاتر بێت.

چوارەم: بەڕێوەبەرایەتیيە گشتییەکان: بریتین لەم بەڕێوەبەرایەتییە گشتییانەی خوارەوە، و هەر یەکەیان بەڕێوەبەرێکی گشتی بەڕێوەی دەبات، کە لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی بەرایی زانکۆیی بێت و خاوەن شارەزایی و پسپۆڕی بێت:

١- بەڕێوەبەرایەتی گشتی دیوان.

٢- بەڕێوەبەرایەتی گشتی کاروباری یاسایی.

٣- بەڕێوەبەرایەتی گشتی نەخشەدانانی ئاوەدانی کە لەڕووی داراییەوە خاوەن کەسایەتی مەعنەوی سەربەخۆیە.

٤- بەڕێوەبەرایەتی گشتی پلاندانان و بەدواداچوون.

٥- بەڕێوەبەرایەتی گشتی پڕۆژەکان.

٦- بەڕێـوەبەرایەتی گشـتی ئـاو و ئـاوەڕۆ کە لەڕووی دارایـیەوە خـاوەن کەسـایەتی مەعـنەوی سەربەخۆیە.
٧- بەڕێوەبەرایەتی گشتی شوێنەوار و کەلەپوور کە لەڕووی داراییەوە خاوەن کەسایەتی مەعنەوی سەربەخۆیە.
٨- بەڕێـوەبەرایەتی گشـتی شـارەوانییەکان لە پارێزگاکـانی هەرێـم و ئیـدارە سـەربەخۆکان، لەڕووی داراییەوە خاوەن کەسایەتی مەعنەوی سەربەخۆیە، و سەرپەرشتیارن لەسەر شارەوانییەکانی قەزا و ناحیەکانی هەرێم.

پێنجەم: سەرۆکایەتیی شارەوانی لە ناوەنـدی پارێزگاکـانی هەرێـم: سـەرۆکی ئەم شـارەوانییانە بە پلەی بەڕێوەبەری گشتی دەبن.

شەشەم: دەستەی گەشتوگوزار: خاوەن کەسایەتییەکی مەعنەوی، و سـەربەخۆیی دارایـی و کـارگێڕی دەبێت، و پێکدێت لە:

١- **سەرۆکی دەستە:** فەرمانبەرێکە بە پلەی تایبەت کە لانیکەم هەڵگری بڕوانـامەی بەرایـی زانکۆیی بێت و خاوەن شارەزایی و پسپۆڕێتی بێت لە بواری گەشتوگوزار، و سەرۆکایەتی دەستە دەکات.
٢- **نووسینگەی سەرۆکی دەستە:** فەرمانبەرێک بە پلەی بەڕێوەبەر بەڕێوەیدەبات کە لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی بەرایی زانکۆیی بێت و ژمارەیەک فەرمانبەر یاریدەدەری دەبن.
٣- بەڕێوەبەرایەتییە گشتییەکانی گەشتوگوزار لە پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان.
٤- بەڕێوەبەرایەتییەکانی دەستە، کە بریتین لە:-
أ- بەڕێوەبەرایەتی کارگێڕی و سەرچاوە مرۆییەکان.
ب - بەڕێوەبەرایەتی دارایی.
ج- بەڕێوەبەرایەتی کاروباری یاسایی.
د- بەڕێوەبەرایەتی گرێبەستەکان.
هـ - بەڕێوەبەرایەتی پلان و بەدواداچوون.
و- بەڕێوەبەرایەتی بە بازاڕکردنی گەشتیاری.
ز- بەڕێوەبەرایەتی بەڕێوەبردن و جۆری و پشکنین.
ح - بەڕێوەبەرایەتی کاروباری گەشتیاری.
ط- بەڕێوەبەرایەتی ئەندازیاری.
٥- ئەنجومەنی بەڕێوەبردن:-
أ- پێکهاتەی ئەنجومەنی بەڕێوەبردن بەم شێوەیەی خوارەوە دەبێت:-
- سەرۆکی دەستە/ سەرۆک.
- بەڕێوەبەرانی گشتی گەشتوگوزار لە پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان/ ئەندام.

- دوو لە ڕاوێژکارانی وەزارەت کە لەلایەن وەزیرەوە دەستنیشان دەکرێن/ ئەندام.
- بەڕێوەبەری گشتیی دیوانی وەزارەتی ناوخۆ/ ئەندام.
- بەڕێوەبەری گشتیی دیوانی وەزارەتی دارایی و ئابووری/ ئەندام.
- بەڕێوەبەری گشتیی دیوانی وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاو/ ئەندام.
- بەڕێوەبەری گشتیی کارگێڕی و دارایی و یاسایی دەستەی وەبەرهێنان/ ئەندام.

ب - بڕیارەکانی ئەنجومەنی بەڕێوەبردن بەزۆرینەی دەنگ دەردەچێت، لەکاتی یەکسانبوونی دەنگەکان بابەتەکە لە بەرژەوەندی ئەو لایەنە یەکلادەبێتەوە کە سەرۆکی دەستە دەنگی بۆداوە، ئەو بڕیارانەی پەیوەستن بە تەرخانکردنی زەوی دەبێت لەلایەن وەزیرەوە پەسەندبکرێت.

ج - سەرۆکی دەستە دەسەڵاتی هەیە هەر پسپۆڕێک لەناو دەستە یان لە دەرەوەی بۆ ئامادەبوون لە کۆبوونەوەکانی ئەنجومەنی بەڕێوەبردن، بۆ مەبەستی ڕاوێژکاریی و لەکاتی پێویست بانگهێشت بکات، بێ ئەوەی مافی دەنگدانی هەبێت.

ماددەی (٥):

یەکەم: وەزارەت ئەنجومەنێکی دەبێت کە پێکدێت لە:-

١- وەزیر/ سەرۆک.
٢ - بریکاری وەزارەت/ ئەندام.
٣ - سەرۆکی دەستە/ ئەندام.
٤ - ڕاوێژکاران/ ئەندام.
٥ - بەڕێوەبەرانی گشتی وەزارەت/ ئەندام.

دووەم: وەزیر دەسەڵاتی هەیە، هەر کەسێک لەناو وەزارەت یان لە دەرەوەی، بۆ ئامادەبوون لە کۆبوونەوەکانی ئەنجومەن، بۆ مەبەستی ڕاوێژکاری و لەکاتی پێویست بانگهێشت بکات، بێ ئەوەی مافی دەنگدانی هەبێت.

سێیەم: ئەنجومەن سکرتێرێکی دەبێت بۆ جێبەجێکردنی کارە کارگێڕییەکان، و لەلایەن وەزیرەوە دیاری دەکرێت.

چوارەم: کۆبوونەوەکانی ئەنجومەن وەرزی دەبن، یان لەکاتی پێویست بە بڕیاری وەزیر، ساز دەکرێن.

پێنجەم: ئەنجومەن تاوتوێی پلانەکانی وەزارەت و کێشە و گرفت و بەربەستەکان دەکات و ڕاوێژ و پێشنیارەکان پێشکەش بە وەزیر دەکات، بە ئامانجی بەرەوپێشبردنی توانستی وەزارەت و بەرز ڕاگرتنی ئاستی خزمەتگوزارییەکان و لابردنی بەربەستەکان.

شەشەم: کۆنووسی کۆبوونەوەکانی ئەنجومەن وەک بڕیاری وەزاری هەژمار دەکرێت، دوای پەسەندکردنی لەلایەن وەزیرەوە.

ماددەی (٦):

یەکەم: وەزیر بۆی هەیە گرێبەست لەگەڵ کەسانی سروشتی و مەعنەوی، کە خاوەن شارەزایی و پسپۆڕێتین لەناوخۆی هەرێم، بە مەبەستی جێبەجێکردنی ئامانج و ئەرکەکانی وەزارەت، بەپێی یاسا بەرکارەکان لە هەرێم، واژۆ بکات.

دووەم: بۆ گرێبەستکردن لەگەڵ کەسانێک لە دەرەوەی هەرێم پێویستە ڕەزامەندیی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی لەسەر وەربگیرێت، جگە لەو گرێبەستانەی کە بە یاسا ڕێکخراون.

ماددەی (٧):وەزیر بۆی هەیە لەکاتی پێویستدا بەڕێوەبەرایەتی یان بەش یان هۆبە لەناو پێکهاتەکانی وەزارەت بهێنێتەکایەوە یان هەڵیانبوەشێنێتەوە یان لێکیان بدات.

ماددەی (٨): ئەرک و دەسەڵاتی پێکهاتەکانی وەزارەت بە پەیڕەوێک ڕێکدەخرێت کە لەلایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە دەردەچێت.

ماددەی (٩):

یەکەم: یاسای وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزاری هەرێمی کوردستان- عێراق ژمارە (١٢) ی ساڵی (٢٠١٠) هەڵدەوەشێتەوە.

دووەم: ئەو ڕێنماییانەی کە لەبەر ڕۆشنایی یاسای هەڵوەشاوەدا دەرچوون بەردەوام دەبن لە کارپێکردن، بە مەرجێک دژیەک نەبن لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایە، تا ئەو کاتەی ڕێنماییەکی تر جێگەیان دەگرێتەوە.

ماددەی (١٠): وەزیر ڕێنمایی پێویست بۆ ئاسان جێبەجێکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەردەکات.

ماددەی (١١): پێویستە لەسەر لایەنە پەیوەندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ بکەن.

ماددەی(١٢): کار بە دەقی هیچ یاسا یان بڕیارێك ناکرێت کە لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکۆك بێت.

ماددەی (١٣):ئەم یاسایە لە ڕێکەوتی بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان)دا جێبەجێ دەکرێت.

هۆیەکانی دەرچوواندن

بەهۆی پێشکەوتن و فراوانبوونی شار و شارۆچکەکانی هەرێم، بۆ ئەوەی پێکهاتەکانی وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزار بتوانن وەڵامدەرەوەی داخوازی و پێداویستییەکانی هاووڵاتیان بێ لە شار و شارۆچکەکاندا، و بەمەبەستی جێبەجێکردنی پلانی حکومەت بۆ دانانی پەیکەرێکی کاریگەر و گونجاو و بەپێی پێداویستیی هەنووکەیی بۆ بەرژەوەندی گشتی، ئەم یاسایە دەرچووێندرا.

نێچیرڤان بارزانی
سەرۆکی هەرێمی کوردستان

هەولێر
٤/ ٨ /٢٠٢٢

وەزارەتی تەندروستی
ژمارە: ٩٧٧٩ لە ٢٠٢٢/٧/٦

پاڵپشت بە ماددەی (١٢) لە یاسای ماف و ئەرکەکانی نەخۆش لە هەرێمی کوردستان – عێراق ژمارە (٤) ی ساڵی ٢٠٢٠ ئەم ڕێنماییانەی خوارەوەمان دەرکرد:

ڕێنمایی ژمارە (٤)ی ساڵی ٢٠٢٢

تایبەت بەجێبەجێکردنی یاسای ماف و ئەرکەکانی نەخۆش لە هەرێمی کوردستان – عێراق ژمارە (٤)ی ساڵی ٢٠٢٠

ماددەی (١): پێناسەکان

مەبەست لەم چەمك و دەربڕینانەی خوارەوە، لەم ڕێنماییانەدا ئەو مانایانەیان هەیە کەبۆیان دیاریکراوە.

یەکەم: هەرێم: هەرێمی کوردستان – عێراق.

دووەم: ئەنجومەنی وەزیران: ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێم.

سێیەم: وەزارەت: وەزارەتی تەندروستی هەرێم.

چوارەم: وەزیر: وەزیری تەندروستی هەرێم.

پێنجەم: دەزگای تەندروستی: هەموو ئەو شوێنانەن کە خزمەتگوزاری تەندروستی بۆ نەخۆش دابین دەکەن لە کەرتی گشتی و لە کەرتی تایبەتدا.

شەشەم: وەك ڕێکارەکانی خۆپاراستن، چارەسەرکردن یان پزیشکی، پشکنینی تاقیگەیی، تیشك ، نەشتەرگەری، منداڵبوون، کوتان، دەرمان، خەواندن وچارەسەرکردنی نەخۆش لە نەخۆشخانە، پێداویستیەکانی تری چارەسەری بۆ نەخۆش و هاوڵاتیان.

حەوتەم: نەخۆش: هەموو مرۆڤێك پێویستی بە خزمەتگوزاری تەندروستی هەیە.

هەشتەم: نەخۆشی: هەموو کەمو کورتیەکی جەستەیی یا ژیری یا دەروونی، نیشانەی تایبەتی هەیە و تەندروستی مرۆڤ تێك دەدات.

نۆیەم: هاوەڵی نەخۆش: هەموو کەسێك دەسەڵاتی هەیە بەناوی نەخۆشەوە ئیمزا بکات بەپێی یاسا یان بەنزیکی و پلەی خزمایەتی، لەبارێکدا ئەگەر نەخۆشەکە بەهۆی سەختی نەخۆشییەکەی یان تەمەن کەمی(منداڵ) نەیتوانی ئیمزا بکات.

دەیەم: ئاڵۆزیە ئاساییەکان: ئەو ئاڵۆزیانەن کە لەوانەیە لەکاتی چارەسەردا ڕوو دەدەن و لە پەرتوك وتۆمارە پزیشکیەکاندا باسکراون، ناکەونە بواری هەڵەی پزیشکییەوە.

یازدەیەم: هەڵەی پزیشکی: ئەو ئاڵۆزییە نەخوازراوانەن کە لە ئەنجامی کەمتەرخەمی پیشەی یان تەکنیکی، یا ناشارەزایی یان گرنگی نەدان ڕوودەدەن، کە ناگونجێن لەگەڵ یاساکانی پیشەی پزیشکی و چارەسەرکردندا، کە دواتر دەبنە هۆکاری زەرەر وزیان و پەککەوتەیی و مردنی نەخۆش .

دوانزەهەم: ڕێسای پیشە: ڕێسای کاری چارەسەری پزیشکی و تەندروستی دەگرێتەوە کە لە هەرێمدا پەیرەو دەکرێ.

سیانزەهەم: هێزی کاری تەندروستی: هەموو کەسێك دەگرێتەوە کە کارو پیشەی پزیشکی و تەندروستی بکات، بەپێی یاسا کارپێکراوەکان و پەیڕەوکراوەکان.

چواردەیەم: لیژنەی لێکۆڵینەوە: لیژنەیەکی لێکۆڵینەوەی پیشەیی تایبەتە لە وەزارەتی تەندروستی و لایەنە پەیوەندیدارەکانی سەر بەوەزارەت پێکدەهێنرێت، بەمەبەستی بەدواداچوون و لێکۆڵینەوە و گەیشتن بە ئەنجام لەو دۆسیە و کێشە یاسایانەی کە لەهەڵەی پزیشکی و تەندروستیەوە سەرهەڵدەدات، وە سەیری ئەو سکاڵایانە دەکات کە لەسەر ئەو هەڵانەدا تۆماردەکرێت .

ماددەی (٢):

ئەم ڕێنمایە ئامانجی ئاسانکارییە بۆ جێبەجێکردنی بڕگەکانی یاسای ژمارە (٤) ی ساڵی ٢٠٢٠ یاسای مافی نەخۆش وئەرکەکانی لە هەرێمی کوردستان - عێراق.

ماددەی (٣):

پێویستە هەموو دامودەزگایەکی تەندروستی (گشتی یان تایبەتی) پابەند بێت بەمانەی خوارەوە:

یەکەم: ڕێزگرتن لە کەرامەتی نەخۆش و پاراستنی مافەکانی بەپێی پێوەرەکانی مافی مرۆڤ و ئەو بەندانەی کە لە یاساکانی هەرێم هاتوون و جێبەجێ دەکرێن.

دووەم: هەڵواسینی لیستی(ڕێنمایی مافی نەخۆش و ئەرکەکانی)بەشێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا و بەو زمانەی کە لەهەرێمدا پەسەندە، لەشوێنێکی گونجاو کە نەخۆش و هاوەڵەکانیان بتوانن سەیری بکەن.

سێیەم: دەبێ نەخۆش بتوانێت کۆپییەك لە ڕێنمایی مافەکانی نەخۆش و ئەرکەکانی بەدەست بهێنێت.

چوارەم: دەبێ نەخۆش خزمەتگوزاری و چاودێری تەندروستی بۆ دابین بکرێت، وە بەو زمانەی کە خۆی دیاری دەکات، بۆیە لەکاتی پێویست دەبێت وەرگێڕی بۆ دابین بکرێت .

پێنجەم: ڕێزگرتن لە تایبەتمەندی نەخۆش و باری کۆمەڵایەتی و پاراستنی زانیاری و داتاکانی ناو فایلە تەندروستییەکەی،و دڵنیابوون لەپاراستنی نهێنی پەیوەندیەکانی ودەستەبەرکردنی ئاسودەیی بۆی.

شەشەم: پێویستە خزمەتگوزاری وەرگێڕان دابین بکرێت بۆ ئەو نەخۆشانەی کە ناتوانن لە زمانی پزیشکی چارەسەرکەر بگەن، لەوانە (کەڕولاڵ) وە ئەو کەسانەی (کوێر) و نابینان.

حەوتەم: دابینکردنی ڕێوشوێنی گونجاو و ئاسان، بۆ کەسانی کەمئەندام و خاوەن پێداویستی تایبەت، تاوەکو بەئاسانی لە باڵەخانەو دەزگاکانی تەندروستی هاتووچۆ بکەن، وە باشترین خزمەت بکرێن لە هەڵ ومەرجی گونجاودا.

هەشتەم: لەسەر هەموو دامودەزگا تەندروستیەکانە ئازادی بدەن بە نەخۆش، لە هەڵبژاردنی ئەو دەزگا تەندروستیەی کەخۆی هەڵی دەبژێرێ بۆ وەرگرتنی خزمەتگوزاری پزیشکی و تەندروستی.

نۆیەم: ئاگادارکردنەوەی نەخۆش یان خێزانەکەی یان نوێنەری یاسایی تایبەت لە هەموو شتێکی پەیوەندیدار بە نەخۆش، لە ڕووی دیاریکردن و پلانی چارەسەر و جێگرەوەکانی، و تایبەتمەندیەکانی هەریەك لە ئەنجامە چاوەڕوانکراوەکان و مەترسیەکان یان ئاڵۆزییە گونجاوەکان، و بەکارهێنانی دەستەواژە و وشە بەتایبەتی لە کاتی گواستنەوەیدا لە نێوان یەکەکانی دەزگاکە،

یان لە ژووری چارەسەرکردن یان نەشتەرگەری و چاودێریکردنی ،لە کەش و هەوایەکی سەلامەت و بێ بەرامبەر لە هەر جۆرە پێشێلکارییەك.

دەیەم: دامەزراوە تەندروستییەکان و پزیشکەکان و کارمەندانی تەندروستی، دەبێ پابەندبن بە دڵنیایی لە بەرامبەر هەڵەی پزیشکی، سەبارەت بە قەرەبووکردنەوەی دارایی لە حاڵەتی جێبەجێ کردنی یاسای بیمەی تەندروستی لە هەرێم.

یازدەهەم: پێویستە دامەزراوەی تەندروستی بەڵگەنامەی (مافی نەخۆش) جێبەجێ بکات، وە نەخۆش و خێزانەکەی لە مافەکانی ئاگادار بکاتەوە پێش دابینکردنی چاودێری پزیشکی.

ماددەی (٤):

جگە لەو مافانەی کە لە یاسای مافەکانی نەخۆش وئەرکەکانی دا هاتووە، لە یاسای ژمارە (٤)ی ساڵی ٢٠٢٠دا لە هەرێمی کوردستان، نەخۆش ئەو مافانەی خوارەوەیان هەیە:

١- مافی نەخۆشە زانیاری تەواوی بەدەست بگات و تێبگات بەشێوەو زمانێکی ئاسان لەلایەن تیمی پزیشکی چارەسەرکەر، دەربارەی دەستنیشانکردنی نەخۆشیەکەی، و سیستەمی چارەسەری پیشنیارکراو، چارەسەری جێگرەوە و، ئەگەری سەرکەوتن و سەرنەکەوتنی چارەسەریەکەی، هەروەها خەسڵەتی چارەسەری و ترسناکی ئەگەر هەبێت، وە گیروگرفتی چاوەڕوانکراوی کاتی چارەسەرکردن و یا کەمتەرخەمی، بۆیە ڕەزامەندی نەخۆش بە شێوەی نوسراو پێوستە هەبێت لەلایەن دەزگای تەندروستی لەکاتی پێویستدا.

٢-نەخۆش مافی ئەوەی هەیە هۆشیاری و ڕێنمایی بەدەست بێنێت دەربارەی چارەسەرکردن، بۆ ئەوەی بتوانێت مافی خۆی جێبەجێ بکات بۆ بەشداریکردن و بڕیاردانی جیاکردنەوەی نێوان بژاردەکانی بەردەست پەیوەست بە چارەسەریەکەی، وەمافی ئەوەی هەیە چارەسەر ڕەت بکاتەوە یان داوای کەمکردنەوە ئازار بکات بەشێوەیەکی کاریگەر.

٣-نەخۆش مافی ئەوەی هەیە داوای ڕاپۆرتی پزیشکی و کۆپیەکی شیکردنەوەی پشکنینی بکات، وەچێژ لە تایبەتمەندییەکە وەربگرێت لە دەزگا تەندروستیەکە، وەك هەموو شیکردنەوە و ڕێکار وچارەسەرەیەکان، وە ئەمانەش وەك زانیاری پارێزراو دەبن، مەگەر لەلایەن نەخۆشەوە ڕەزامەندی وەربگیرێت ئەویش بە نوسین ڕێگا بدات ئاشکرا بکرێن، یا خود لەلایەن دەسەڵاتێکی دادوەری داوابکرێت یا بەپێی یاسا داوابکرێت.

٤-دامەزراوە تەندروستییەکان پابەندن بە دانانی پێشینەی دابینکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی، لەپێشوازی فریاکەوتن و دواتر چارەسەرکردنی کێشە دارایی و ئیدارییەکان.

٥-پێویستە دامەزراوە تەندروستییەکان نیشانەی ڕێنوێنی و ئاڕاستەکردن دابنێن لە نێو بەشەکانی نەخۆشخانە و سەنتەرەکان، بۆ ئەوەی نەخۆش و هاوەڵەکانیان بە ئاسانی بگەنە شوێن و بەشەکانی دەزگا تەندروستییەکان.

٦-پێویستە دامەزراوە تەندروستییەکان پێشوازی لە نەخۆش و هاوەڵەکانیان بکەن، وە باشترین خزمەتگوزاریان بۆ دابین بکەن و ڕێز لە ماف و ئازادییەکانیان بگرن و ئازارەکانیان کەم بکەنەوە .

٧-پێویستە دامەزراوە تەندروستییەکان تا ئەو ڕادەیەی کە دەکرێت ڕێوشوێنی پێویست بگرنەبەر، بۆ پاراستنی کەلوپەلی نەخۆش لەوکاتەی کە لە ناو دامەزراوەی تەندروستیە، وە پێویستە نەخۆش بپارێزرێت لە هەر دەستدرێژییەك.

٨-پێویستە دامەزراوە تەندروستییەکان ڕێز بگرن لە بیروباوەڕی ئایینی نەخۆش و باکگراوندی کلتوری ولایەنە کۆمەڵایەتیەکانی، تا ئەو ڕادەیەی کە دەکرێت لەوانەش:

- نەخۆش ئارەزوو بکات کەسێکی تر لەگەڵی ئامادەبێت لەرەگەزی خۆی بۆ پشکنین و چارەسەری.
- ئاشکرانەکردنی هەموو لەشی نەخۆش، تەنها ئەگەر بۆ پێوستی پشکنینی پزیشکی و ڕێکاری چارەسەری بێت.
- داواکاری نەخۆش لە گواستنەوەی لە ژوورێکەوە بۆ ژوورێکی تر بەهۆی بارودۆخێك کە پێویستی بەگواستنەوەی هەبێ.
- لەبەرکردنی ئەو جل و بەرگەی کە گونجاوە لەگەڵی، ئەگەر ئەوە ناکۆك نەبێت لەگەڵ مەرجەکانی پشکنین و چارەسەرکردن.
- پەیوەندی کردن بە زانای ئاینی بۆ دڵنەوایی ئەگەر پێویست بکات.

٩-نەخۆش مافی ئەوەی هەیە، ناسنامە و لێهاتوویی ئەو تیمە پزیشکی و تەندروستییە بزانێت ، کە چاودێری و خزمەتگوزارییەکانیان دابین دەکەن بۆی، وە پزیشك بەرپرسە لە چارەسەری و بەدواداچوونی باری نەخۆشەکە.

١٠- نەخۆش مافی هەڵبژاردنی پزیشکی چارەسەرکەری هەیە، هەروەها دەتوانێ ڕای پزیشکێکی تر وەربگرێت.

١١- نەخۆش مافی ئەوەی هەیە کە زانیاری هەبێت لەسەر ، باری تەندروستی ئێستای ، بژاردەکانی چارەسەر، مەترسییەکانی سەرهەڵدان لە چارەسەری، ئەنجامی چاوەڕوانکراو لە وەرگرتنی چارەسەر، ڕەتکردنەوەی چارەسەر، درێژی مانەوەی لەنەخۆشخانە .

١٢-نەخۆش مافی ئەوەی هەیە نرخی خەملێنراوی چارەسەرەکەی بزانێت.

١٣-پاراستنی نهێنی گفتوگۆ و ڕاوێژکردنی تایبەت بە باری نەخۆشی نەخۆش لەگەڵ راوێژکارانی تر دەبێ بپارێزرێت.

١٤-بەدەست هێنانی شوێنێکی گونجاو بۆ هێشتنەوەی کەلوپەلە کەسییەکانی نەخۆش.

١٥-بەدەست هێنانی چارەسەری دروست و بەردەوامبوونی لە دوای دەرچوون لە نەخۆشخانە.

ماددەی (٥):

وەزارەتی تەندروستی پابەندە بە، وەرگرتنی سکاڵا لە نەخۆش یان میراتگرەکانیان یان ئەوانەی کە بە شێوەیەکی یاسایی نوێنەرایەتیان دەکەن، وە وەڵامی ئەنجامی سکاڵاکانیان بە نووسراو بداتەوە.

ماددەی (٦):

نەخۆشی بیانی و دەرەوەی هەرێم و عێراق، هەمان ماف و ئەرکیان هەیە کە لە یاسای (مافەکانی نەخۆش و ئەرکەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق) دا هاتووە.

ماددەی (٧):

وەزارەتی تەندروستی هەڵدەستێت بە ئامادەکردنی پەیڕەو رێنمایەك لە (یاسای مافەکانی نەخۆش وئەرکەکانی) بە زمانی کوردی و عەرەبی و ئینگلیزی، بۆ ئەوەی بە سەر سەرجەم دامەزراوە تەندروستییەکانی هەرێمدا بڵاوی کاتەوە (نموونەیەك لەم ڕێنماییانەی پێوە هاوپێچ دەکرێت).

ماددەی (٨):

ئەم ڕێنماییانە لەسەر هەموو دامەزراوە تەندروستییە گشتی و تایبەتەکان جێبەجێ دەکرێت.

ماددەی (٩):

ئەوانەی پێشێلی بەندەکانی ئەم ڕێنمایە دەکەن بەپێی یاسا و ڕێسای پەیڕەو کراو لەهەرێم سزا دەدرێت، ئەمەش ڕێگر نییە لەسەپاندنی سزای تاوان و پێبژاردنی دارایی، یان هەر سزایەکی تر لەلایەن وەزیرە وە، کە بەیاسا دیارینەکراوە بەپێی یاسای تەندروستی گشتی ژمارە ٨٩ لەساڵی ١٩٨١ و یاسای بەرزەفت کردنی فەرمانبەران ژمارە (١٤) بۆ ساڵی ١٩٩١ هەموارکراو.

ماددەی (١٠):

تەنها سکاڵاکانی پەیوەست بە هەڵەی پزیشکی بۆ لیژنەی لێکۆڵینەوەی پیشەگەری تایبەتمەند لە هەڵەی پزیشکی رەوانە دەکرێت، وە ئەگەر سکاڵای تر هەبێت لە ڕێکاری کارگێری و دارایی یان پابەندییەکانی پەیوەندیدار بە دامەزراوەی تەندروستی، ئەوا بە پێی ڕێکارە ئاساییەکان مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت بەپێی ئەو ڕێوشوێنانەی کە پەیڕەوی دەکەن لە مەسەلە ئاساییە نا پزیشکییەکان.

ماددەی (١١):

هەموو دامەزراوەیەکی تەندروستی پابەندە بە گرتنەبەری میکانیزمی کرداری، بۆ چارەسەری سکاڵای نەخۆش و پێشنیارەکان و خوێندنەوەیان، دەبێ ئاسانکاری کرداری بگریتەبەر بۆ جێبەجێکردنیان وە بەرچاو روونی بداتە نەخۆش لەو قۆناغ و کردارانە.

ماددەی (١٢):

ئەگەر نەخۆشەکە ئارەزووی هەبێت بەشداری بەرنامە توێژینەوەیەکان یان زانستییەکان بکات، یان بەشداری لە ڕاپرسیدا بکات، ئەوا دەبێت دەزگای تەندروستی فۆرمێکی پێشوەخت ئامادە بکات، کە هەموو وردەکارییەکان و دەرئەنجامەکان لە خۆ بگرێت، وە سەلامەتی نەخۆشەکە مسۆگەر بکات و تایبەتمەندی نەخۆش بپارێزێت، وە لە هیچ بارودۆخێکدا نابێت نەخۆش ناچار بکرێت بە زۆری لەبەشداریکردندا.

ماددەی (١٣):

پێویستە دامەزراوەی تەندروستی پابەند بێت بە پێوەری مرۆیی و ئەخلاقی و پزیشکی و تەندروستییەکان ، لە ئەگەری ئەوەی نەخۆش بکەوێتە بەر بواری لێکۆڵینەوە و توێژینەوە.

ماددەی (١٤):

پێویستە کادیری پزیشکی تایبەتمەند ئامادەبێت وبەشداربێت، لەلێکۆڵینەوە و توێژینەوەی تایبەت بەدۆخی تەندروستی ئەو نەخۆشەی کە لەژێر توێژینەوەدایە.

ماددەی (١٥):

نەخۆش مافی خۆیەتی لە هەر قۆناغێکدا بێت لە پرۆسەی لێکۆڵینەوە و توێژینەوە بکشێتەوە ، بەبێ ئەوەی کاریگەری لەسەر بەدواداچوون و چارەسەری باری پزیشکی و تەندروستی هەبێت.

ماددەی (١٦):

هەر دامەزراوەیەکی تەندروستی کە نەشتەرگەری (منداڵی بلوری) ئەنجام دەدات ، وە لەلایەن وەزارەتی تەندروستیەوە مۆڵەتی پێ دراوە، دەبێت فۆرمێکی تایبەت ئامادە بکات کە ئەو مەرجانەی تێدابێت: چۆنیەتی بەردەوامبوونی نەشتەرگەریەکە و ڕێوشوێنەکانی پەیڕەوکراو و ئەنجامەکانی نەشتەرگەریەکە و ژمارەی ڕێگە پێدراو. وە دەبێت تێنوسێکی تایبەت بۆ هەر نەخۆشێك بکاتەوە وزانیاری تۆماربکات.

ماددەی (١٧):

ئەگەر نەخۆشەکە بیەوێت و ئارەزووی هەبێت ئەندامێکی جەستەی خۆی ببەخشێت، یان پشکنینی پزیشکی لەسەرئەنجام بدرێت، ئەوا ئەمە تەنها بە واژۆی نووسراوی نەخۆشەکە و بە ئامادەبوونی خێزانەکەی یان باوەرپێکراو و نوێنەری یاسایی دەشێ بکرێت.

ماددەی (١٨):

یەکەم: پرۆسەی بەخشین یان ئەنجامدانی تاقیکردنەوە لەسەر جەستەی نەخۆش بە پڕکردنەوەی فۆرمێکی تایبەت دەبێت، بەمەرجێك ئەمانەی خوارەوەی تێدابێت:

- ناو، تەمەن، و ڕەگەزی نەخۆش.
- دۆخی پزیشکی و تەندروستی نەخۆش و قۆناغەکانی چارەسەری.
- ئەندام یان ئەو ئەندامەی کە دەیبەخشێت بە مەبەستی چییە .
- پێویستە بۆ بەخشەر ڕوونبکرێتەوە چۆن بەخشینەکە و تاقیکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت ودەرەنجامەکان و کاریگەرییە لاوەکییەکانی ئێستا و داهاتووی چی دەبێت .
- کارمەندانی پزیشکی و تەندروستی بۆ ئەو مەبەستە ئامادەبکرێن.
- ئیمزا و پەنجەمۆری نەخۆش و نوێنەری یاسایی یان کەسی نزیکی نەخۆش پێویستە هەبێت، ئەگەر ئەوانە نەکرا دەبێ لێکۆڵەری دادی ئامادەبێت یان بە بڕیاری دادگا بکرێ.

دووەم: پێویستە هەموو دامەزراوەیەکی تەندروستی تێنوس وتۆماری بەخشەر و زانیاری تەواویان لەسەر ئامادە بکات و مەبەستیش لەم بابەتە جۆری ئەندام و ئەندامی بەخشراوبێت.

سێیەم: ئەندامانی خێزانی نەخۆش مافی وەرگرتنی ڕەزامەندی ئاگادارکردنەوەیان هەیە بۆ بەخشینی ئەندام و شانەی نەخۆش.

چوارەم: هەر نەخۆشێك مافی ئەوەی هەیە کە چاندنی ئەندامێکی جەستەی بۆ بکرێت بێ بەرامبەر، بەمەرجێك ناوی لە لیستی نەخۆشانی وەرگری ئەندامی بەخشەر هەبێت، کە پێویست بکات ئەندامێکی بۆ بچێنرێت .

پێنجەم: پرۆسەی بەخشین بێبەرامبەرو بێ قازانجی تاکەکەسی یە ، بەپێی یاسای (بەخشین و گواستنەوەی ئەندامی جەستەی مرۆڤ لەهەرێمی کوردستان - عێراق ژمارە (١) ی ساڵی ٢٠١٨ یە.

ماددەی (١٩):

١- سەرەڕای ئەو مافانەی لەم ڕێنماییانەدا هاتووە، پێویستە دامەزراوە تەندروستییەکان پابەند بن و مافی نەخۆشانی منداڵ دابین بکەن:

- پێویستە هەموو دامەزراوەیەکی تەندروستی بەشێکی تایبەت بە پزیشکی منداڵان ئامادە بکات، کە بە هەموو ئامێرە پزیشکی و ئامێرە تەندروستییەکان و پێداویستییە تایبەتەکان کە گونجاون لەگەڵ ژینگەی منداڵ ئامادە بکات.
- دابینکردنی کارمەندی تەندروستی و پزیشکی تایبەت بەبواری پزیشکی منداڵان.
- دابینکردنی کارمەندی خزمەتگوزاری، کە تایبەتن بە چاودێری و خاوێنکردنەوەی ژووری تایبەت بۆ منداڵانی نەخۆشی تازە لەدایکبوو.
- دیارکردنی تەمەنی یاسایی منداڵی نەخۆش، کە ئەو تەمەنە ڕێگە پێدراو بێت بۆ سەردانی کردنی دامەزراوە تەندروستیەکان تایبەت بە منداڵان و لەوێ بخەوێنرین و چارەسەر وەرگرێت.
- ڕێگە بەکەسی یاوەری نەخۆشی منداڵ دەدرێت لەگەڵی بێت، لەکاتی پشکنین و چارەسەردا لە دەزگا تەندروستیەکاندا.
- بە زمانی سادە وئاسان پەیوەندی و گفتوگۆ لەگەڵ منداڵی نەخۆشدا بکەن، و دۆخی ئەو بە شێوەیەك ڕوون بکەنەوە کە ڕەچاوی تەمەنی منداڵەکە بکات.
- پەیوەندی کردن لەگەڵ خێزانی منداڵەکە و ئاگادارکردنەوەیان لە قۆناغی چارەسەر و باری تەندروستی منداڵەکە، پێویستە پابەند بن بە ڕێنمایی و ڕێساکان.
- پێویستە لەسەر هەموو دامەزراوەیەکی تەندروستی، هەولبدات خاوێنی هۆڵەکان و ژوورەکانی ئامادەکراو بۆ منداڵانی نەخۆش، و شوێنی پشکنین و تاقیگەکان و بەشەکانی تیشکناسی و شوێنە تەندروستییەکان بپارێزێت، و ڕۆژانە دەرمان رشێن (تعقیم) بکات.
- بەپێی ڕێنماییەکانی پزیشك پێویستە خواردنی تایبەت ئامادە بکەن کە گونجاو بێت بۆ تەمەنی منداڵانی نەخۆش.
- دابینکردنی زەمینەو ئاسانکاری پێویست بۆ کەسوکاری منداڵی نەخۆش بەپێی توانا، لەگەڵ بەرژەوەندی منداڵە نەخۆشەکەو قۆناغەکانی چارەسەری بگونجێت.
- لەسەر هەموو دامەزراوەیەکی تەندروستی پێویستە، ئەگەر پێویست بکات ڕاهێنانی ئاسایی بە کارمەندەکانی بکات، لەسەر بارودۆخی تایبەت بە پزیشکی منداڵان، وچۆنیەتی مامەڵەکردن و گرنگیدان بە منداڵە نەخۆشەکان.
- بەدەستهێنانی ڕەزامەندی کەس و کاری منداڵەکە، ئەگەر دەستێوەردانی پزیشکی- نەشتەرگەری یان دامەزراندنی ئامێرە پزیشکییەکان لە جەستەیدا پێویست بێت. وە بۆ ئەو منداڵانەی لە خانەی چاودێری دەژین پێویستە رەزامەندی بەرپرسی خانەکە وەربگیرێت کە منداڵەکەی لەلایە.
- دابینکردنی کەلوپەل بۆ بەشی تایبەتی منداڵە نەخۆشەکان بەو پێداویستیانەی کە منداڵەکە پێویستی پێیەتی، وەك جلوبەرگ و (دایبی) و ئەو ئامرازانەی کە بۆ خواردن و پاککردنەوە و ئارامکردنی منداڵان بەکاردەهێنرێن، ئەگەر بەتایبەت منداڵی بچوك و شیرەخۆرەی هەبێت.

٢- نەخۆشە بەساڵاچووەکان:

• پێویستە شێوازی ئاسانکاری تەندروستی ڕەچاو بکرێت لە ناو باڵەخانەی دامودەزگا تەندروستیەکاندا، وە گونجاو بێت بۆ هاتووچونی بەتەمەنەکان(دەروازەی چونە ژورەوەی دەزگاکان، و دەروازەی نۆرینگەکان و ڕاڕەوەکان بەڕادەی پێویست فراوان بن بۆ تێپەڕاندنی کورسی نەخۆش، وە پێویستە شوێنی خۆپێگرتن هەبێت لە قاندرمە و دیوار و توالێتەکاندا)

• دابینکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی خۆپاراستن و چارەسەرکەر و ئاوەدانی بۆ بەساڵاچووان بگونجێت لەگەڵ پێداویستیە تەندروستیەکانیاندا .

• لەدابینکردنی خزمەتگوزاری تەندروستیدا پێویستە پێشینە بدرێتە کەسە بەتەمەنەکان، لە چوونە ژوورەوەیان بۆ ناو دەزگای تەندروستی تاوەکو دەرچوونیان، وەك(کەمکردنەوەی کاتی چاوەڕوانی بۆ خزمەتگوزاری تەندروستی و ئاسانکردنی ڕێکارەکانی وەرگرتنی خزمەتگوزاری)

٣- ئەو نەخۆشانەی کەمئەندامن:

• دابینکردنی چاودێری تەندروستی بۆ کەم ئەندامان لەسەر بنەمای ڕەزامەندی ئازاد و روون.

• دابینکردنی پێداویستییەکانیان لە ئامراز و کەرەستەی پزیشکی.

• یەکسانی لە هەموو مافە تەندروستییەکان بەبێ جیاوازی.

• ئامادەکردنی باڵەخانەی دامو دەزگاکانی تەندروستی بەهەموو بەشەکانیەوە، بۆ ئەوەی کەمئەندامان بەئاسانی بتوانن هاتووچۆ بکەن و پێی بگەن هەتا بکرێت.

• دابینکردنی پشتیوانی تەواو و پاراستنی کەرامەتیان و هەموو مافەکانیان.

• ئاسانکردنی گەیشتنیان بە خزمەتگوزاری تەندروستی (چارەسەرکردن و چاککردنەوەیان).

• پاراستنیان لە بەکارهێنانیان و استغلال کردنیان، وە لە توندوتیژی بەرامبەریان.

٤- تووشبووانی شێرپەنجە:

أ- مافی تەندروستی گشتی بۆ نەخۆشانی شێرپەنجە:

• نەخۆش بەتەنیا مافی ئەوەی هەیە کە دەستنیشانکردنەکە بزانێت، ئەندامانی خێزانەکەی مافی ئەوەیان نییە کە دەستنیشانکردنەکە بزانن، بەبێ ڕەزامەندی نەخۆشەکە.

• نەخۆشەکە مافی خۆیەتی سکاڵا تۆمار بکات ئەگەر دەستنیشانکردنی نەخۆشیەکەی ئاشکرا بکرێت بەبێ ڕەزامەندی نوسراوی خۆی.

• بەتەنیا مافی نەخۆشی توشبوو بە شێرپەنجەیە پیاو و ژن (گەورەو عاقل بێت)، بڕیار بدات و رەزامەند بێت لەسەر وەرگرتنی چارەسەری کیمیاوی و تیشك، رەزامەندی سەرپەرشتیارو (ولی) ناوی .

• بە تەنیا نەخۆشی توش بوو بەشێرپەنجە مافی ئەوەی هەیە رەزامەندی بدات لە چارەسەری بە نەشتەرگەری، وەك لابردنی گرێ و مەمك، پێویستی بە رەزامەندی سەرپەرشتیارو (ولی) نیە.

ب-مافی تەندروستی نەخۆشانی شێرپەنجە لە منداڵ دروستکردن:

• نەخۆشی شێرپەنجە مافی ئەوەی هەیە کە هەموو زانیارییەکی دەربارەی نەخۆشییەکەی بزانێت.

• نەخۆشی شیرپەنجە مافی ئەوەی هەیە کە بزانیت، کاریگەری شێرپەنجە یا چارەسەرەکانی شێرپەنجە لەسەر پیتاندن و هەڵی منداڵبوونیان لە داهاتوودا چۆنە.
• مافی نەخۆشی شێرپەنجەیە بزانیت گرنگی سەردانیکردنی پزیشکی تایبەت بەنەزۆکی چی یە، وە پێویستە ئەو نەخۆشانە بۆ ئەو پزیشکانە بنێردرێن پێش دەستکردن بە چارەسەری کیمیاوی، بۆ زانینی رێگاکانی پێویستی منداڵ نانەوە.
• نەخۆش مافی ئەوەی هەیە کە بنەماو یاساکانی رێکخراوی شرعی و فقهی بزانێت، لەسەر نانەوەی منداڵ بەهەموو رێگاکانی باو بۆ نانەوەی منداڵ ، چ بەشێوازی پیتاندن لە ناوەوەی رەحم بێت یا خود لەدەرەوەی رەحم بێت.

ج- سکپڕی و شێرپەنجە:

• نەخۆشی تووشبوو بە شێرپەنجە مافی ئەوەی هەیە بزانێت، کە لە داهاتوودا شانسی دووگیانبوونی هەیە یا نا، وە کەی دەتوانێت دووگیان بێت.
• ئافرەتێك کە سکپڕ بێ تووشی شێرپەنجە بێت، یا دەستنیشانی نەخۆشی شێرپەنجە بکرێت و دووگیان بێت، مافی هەیە سەرپەرشتی بکرێت لەلایەن تیمیکی پزیشکی تایبەت لە پزیشکانی شێرپەنجەو گرێ و لەدایك بوون و منداڵان، هەروەها مافی هەیە گفتوگۆ بکات دەربارەی لایەنی رەوشتی شەرعی بەپێی دۆخەکە.
• هاوسەرەکان مافی بەشداریکردنیان هەیە لە پرۆسەی بڕیارداندا دوای پیشکەشکردنی هەموو زانیاریەکان دەربارەی تەندروستی بۆ ئەوەی باشتر بتوانن بریار بدەن.

د - مافی نەخۆشانی شێرپەنجە لە کارکردندا:

• نابێت نەخۆشی شیرپەنجە جیابکرێتەوە یا لەکار دوور بخرێتەوە هەتا خۆی توانای کارکردنی هەبێت
• خاوەنکار مافی داواکردنی زانیاری نییە سەبارەت بە دۆخی تەندروستی نەخۆش، دەبێت رەزامەندی نەخۆش وەربگیرێت.
• نەخۆش مافی هەیە مۆلەتی پێ بدرێت لە ڕۆژانی وەرگرتنی چارەسەری کیمیاوی نەشتەرگەریدا.

هـ- مافی ئەنجامدانی پشکنینی بۆماوەیی:

• نەخۆشی شێرپەنجە مافی ئەوەی هەیە زانیاری پێویست دەربارەی ڕۆڵی فاکتەری بۆماوەیی(خێزانی) بزانێت و بۆی دابین بکرێت.
• دەبێ رەوانەی پزیشکی تایبەت بەو کارە بکرێت، ئەگەر مێژووی خێزانی دەربارەی ئەو نەخۆشیە هەبێت وە خێزانەکەی داوا بکات.
• نەخۆشی ژن مافی خۆیەتی ئەو بڕیارانە بزانێت کە لەئەنجامی پشکنینی بۆماوەیی بۆی دەکرێت پێش دەستپێکردنی، زانیاری تەندروستی یارمەتی ئەو ژنە دەدات بۆ وەرگرتنی بڕیاری گونجاو بۆ خۆیی و خێزانەکەی.

و- مافی نەخۆشانی شێرپەنجە بۆ چارەسەرکردنی ئازار:

• نەخۆشانی شێرپەنجە مافی تایبەتیان هەیە لەقۆناغی پێشکەوتودا، چارەسەری کەم کردنەوەی ئازار وەربگرن بۆئەوەی بژین وبمرن بەئاسودەیی.

• مافی ئەوەی هەیە کە بەشداری لە بڕیاری تایبەتی پزیشکیدا بکات، بۆ چارەسەرکردن وکەمکردنەوەی ئازارەکەی، وە توانای ئەوەی هەبێ هەموو ئەگەرێك هەڵبژێرێت.

ز- مافی وەرگرتنی چارەسەری ئاسودەیی :

• نەخۆشەکان مافی ئەوەیان هەیە کە لە قۆناغی کۆتایی نەخۆشیدا چاودێری تایبەت بکرێن.
• نەخۆشەکان مافی پشتگیری دەروونی و ئاینیان هەیە.

ح- مافی نەبوژاندنەوەی سییەکان:

• مافی نەخۆشە بەپێی دۆخی تەندروستی لە ڕووی پزیشکییەوە پێی بگوترێت کە حالەتی چۆنە، وە لەرووی شەرعەوە بۆی باس بکرێت ئەگەر بگونجێت.
• نەخۆش مافی ئەوەی هەیە بەنەرمی و میهرەبانی وئاسودەیی ڕەچاوی باری تەندروستی بکرێت، وە پێی رابگەینرێت بەپێی تەمەن و باری تەندروستی و دەروونی ، ئەوەش بەشارەزایی پزیشك دەردەکەوێت کە چەند نەخۆش دەتوانی تێبگات لە باری تەندروستی خۆی و چەند دەتوانی ئەو زانیاریە وەرگرێت.
• نەخۆش مافی خۆیەتی بڕیاربدات یا رێپێدان بداتە کەسێکی تر لە جیاتی خۆی بەنوسین.

ت- مافی نەخۆشی گەنجی تووشبوو بە شێرپەنجە:

• مافی خۆپاراستن: لە ڕێگەی رۆشنبیرکردنیان دەربارەی نەخۆشی شێرپەنجە و بەرنامەی زوو دەستنیشانکردنی.
• مافی خێرای دەستنیشانکردن و چارەسەرکردنی ئەو بارانەی کەگومانلێکراون و پشتڕاستکراوەن.
• مافی هەیە پزیشکی شارەزاو پسپۆری تایبەتی کارامەیان بۆ دابین بکرێت، کە شارەزاییەکی بەرچاویان هەبێت لە چارەسەری شێرپەنجە بۆ ئەو تەمەنانە.
• بەدەستهێنانی پشتیوانی دەروونی و کۆمەڵایەتی و میهرەبانی، لە لایەن ئەو پزیشکە پسپۆڕانەوە بۆ ئەو گەنجە نەخۆشانە.
• پاراستنی زانیاری ئەو نەخۆشانەو پێدانی راوێژ، دەربارەی کاریگەری درێژخایەن و کورت خایەن لەسەر منداڵ نانەوەو ، کاریگەری شێرپەنجە و چارەسەری لەسەریدا.

٥- ئەو نەخۆشانەی بەهۆی نەخۆشی دەروونییەوە دەناڵێنن:

• پاراستنیان لە هەموو شێوازەکانی توندوتیژی جەستەیی و دەروونی و زمانەوانی نەشیاو و زبر بەرامبەریان.
• نابێ ئازادییەکانیان سنوردار بکرێت بە هیچ شێوەیەك، یان نابێ دابنرێن لە ژورێکی تەنهاو لاوەکی بەبێ هۆکاری پزیشکی.
• دابینکردنی خزمەتگوزاری چارەسەری بە ئاسانی بۆیان ، بە تەرخانکردنی کلینیکی و عیادەی پزیشکی دەروونی لە دامودەزگا تەندروستیەکاندا.

- هیچ كەسێك نابێت ناچار بكرێت بە پشكنینی پزیشكی، بە مەبەستی دیاریكردنی نەخۆشی دەروونی، كە ئایا نەخۆشی دەروونی هەیە یان نا، جگە لە رێكارێك كە لەلایەن دەسەڵاتی دادگاوە رێگەپێدراو و لەبار بێت.
- دەبێ راپۆرتی نەخۆشی دەروونی بە ستانداری نێو دەوڵەتی و پەسند بێت، دەبێت ئەو راپۆرتە لەسەر بنەمای راستگۆیی و پەیوەندی بە باری تەندروستی و دەرونی نەخۆشەكەوە هەبێت. كاتێك نەخۆش لە بنكەی تەندروستی و نەخۆشخانەی دەروونی چارەسەر وەردەگرێت بە توش بوون بەنەخۆشی دەروونی هەژمارناكرێت.
- لەكاتی وەرگرتنی چارەسەر لەنەخۆشخانەیەكی دەروونیدا، نەخۆشەكان مافی ئەوەیان هەیە هەر چەند بكرێت لەنزیك ماڵی خۆی یا كەسوكاری چارەسەر وەربگرن، وە بەزووترین كات بگەرێنەوە ناو كۆمەڵگە.
- پێویستە بەكەمترین بارودۆخ ئازادی و سەربەستی نەخۆش دەستەبەر بكرێت.
- هەر نەخۆشێك دەبێ لەسەر بنەماو پلانی تایبەت و گونجاو و پێشینە چارەسەر بكرێت، گفتوگۆی لەگەڵ دەكرێ و تەماشای دەكرێتەوە بەرێك و پێكی ، ئەوەش گۆرانكاری بەسەر دادێت بەپێی پێشكەوتنی باری دەروونی و وەرگرتنی چارەسەری گونجاو.
- نابێ بە هیچ شێوەیەك نەخۆشی دەروونی نەزۆك بكرێت، واتا(قەدەغە بكرێت لە منداڵ بوون بەشێوەی یەكجاری) وەك چارەسەر بۆ نەخۆشی دەروونی، تەنها بە رەزامەندی لیژنەی تایبەت بە حالەتەكەی نەبێت.
- نابێ بەهیچ شێوەیەك پشكنین و تاقیكردنەوە لەسەر نەخۆشی دەروونی بكرێت بەبێ رەزامەندی خۆی وە دەبێ بزانێت ، تەنها ئەگەر نەخۆشەكە تێنەگات كەئەو تاقیكردنەوە بۆ حالەتی ئەو بەسودە.
- دەبێ دان بەكەسایەتی نەخۆشی دەروونی دابنرێت لە بەردەم یاسادا، وە تایبەتمەندیەكانی رەچاو بكرێ، وە ئازادی پەیوەندیكردن و مافی سەردانیكردن و سەرلێدانی هەبێ.
- رێز لە ئایین و بیروباوەرەكانی بگیرێ:
- ژینگە و دۆخی ژیان لە نەخۆشخانە دەروونییەكان، پێویستە تا ئەو رادەیە نزیك بێت لە باری ژیانی ئاسایی كەسانی تەمەنی هاوشێوەیان.
- نەخۆشخانە دەروونییەكان دەبێ وەك دەزگای كات بەسەربردن بێت، نەخۆشەكان بتوانن چالاكی وكاتی خۆیان تێدا بەسەر ببەن، وەك فێربوون، وە شوێنی بازرگانی هەبێت بۆ فرۆشتنی كەلو پەلی رۆژانە تێدا، وە پەیوەندیكرن، وە شوێنێكی لەبار بێت بۆ ئەوەی نەخۆشی دەروونی ئەو كارەی تێدا بكات كە لەگەڵ پاشینەی كۆمەڵایەتی و رۆشنبیری بگونجێ، وە نابێ بەهیچ شێوەیەك نەخۆشی دەروونی كاری بەزۆری پێ بكرێت، دەبێ ئەو كارە بكات كە خۆی هەڵیدەبژێرێت یا دەیەوێ بیكات .
- ئەگەر پێویست بوو نەخۆشێك لە نەخۆشخانەیەكی دەروونی چارەسەر بكرێت، پێویستە هەموو هەوڵێك بدرێت بەبێ ویستی خۆی نەبردرێتە ئەوێ.
- رێكاری چوونە ژوورەوەی نەخۆش بۆ نەخۆشخانەیەكی دەروونی، هەمان شێوازی چوونە ناو هەر دەزگایەكی تری پزیشكییە بۆ چارەسەركردنی هەر نەخۆشییەكی تر.

- هەر نەخۆشێك ببردرێتە نەخۆشخانەیەکی دەروونی بەبێ ویست و ئارەزووی خۆی، مافی ئەوەی هەیە ئەو نەخۆشخانە جێبهێلێت هەر کاتێك بیەوێ. بەمەرجێ یاسا و رێسای گرتن و دورخستنەوەی نەخۆش نەیگرێتەوە کە بە زۆری دەبێ دەستەبەربکرێن بەو یاسایە.
- نابێ هیچ کەسێك بەبێ ویستی خۆی ببردرێتە نەخۆشخانەی دەروونی، بە گومانی ئەوەی کە نەخۆشی دەروونی هەیە لەوێ بمێنێتەوە دەستەبەر بکرێت وەك نەخۆشی دەروونی، بۆیە پێویستە پزیشکێکی تایبەت بەنەخۆشی دەروونی پسپۆر لەو بوارەدا و بەپێی یاسا رێگا پێدراو بێت بەو کارە هەڵسێت، بریاری ئەو پزیشکە رێگەپێدراوە کە ئەو نەخۆشە نەخۆشی دەروونی هەیە، ئەو بارانەی خوارەوەش دەبینێت:

أ- بریار بدات کە بەهۆی ئەو نەخۆشییە دەروونییە ئەگەری ئەوە هەیە، ئەو نەخۆشە زەرەرو زیان بگەیەنێت یا دەیگەیەنێت بەخۆی یا بەکەسانی تر.

ب- ئەگەر نەنێردرێت بۆ نەخۆشخانەیەکی دەروونی یان لە نەخۆشخانەیەکی دەروونیدا دەستبەسەر نەکرێت ئەوا حاڵەتەکەی بەجدی تێکدەچێت، یان پزیشك دەگاتە ئەو باوەڕەی کە ناتوانێت چارەسەری بدات بەو نەخۆشە ئەگەر لەنەخۆشخانەی دەروونی نەبێت.

ج- راوێژکردن بە پزیشکێکی تری راهێنراوی دووەم جگە لەپزیشکی یەکەمی نەخۆشەکە، بۆ نەخۆشی دەروونی لەبواری تەندروستی دەروونیدا، جیایە لەگەڵ پزیشکی چارەسەرکەری یەکەم ، ئەگەر ئەو راوێژەش روویدا نابێ و ناکرێ ئەو کەسە لەنەخۆشخانەی دەروونی دابنرێت بەبێ ویستی خۆی، تەنها دەبێ رەزامەندی لیژنەی پزیشکانی تایبەت بە نەخۆشیە دەروونیەکانی هەبێت بۆ ئەو کارە.

٦- **ئەو نەخۆشانەی کە نەخۆشی کەمی بەرگرییان هەیە (ئایدز):** مافی نەخۆشی ئایدز هیچ جیاوازی نییە لەگەڵ مافی نەخۆشانی تر بەگشتی، وەدەبێ گرنگی بەو خاڵانەی خوارەوەش بدرێت:

أ- مافی نەخۆشی ئایدزە رێزی بگیرێت و گفتوگۆی لەگەڵ بکرێت ...هتد.

ب- دەبێ رەچاوی تایبەتمەندییەکان و نهێنی ئەو نەخۆشە بکرێت زۆر بەبەرزی، لەگەڵ ئەوەش ژن و مێرد مافی ئەوەیان هەیە کەبزانن کامیان توش بوو و هەڵگری ئەو ڤایرۆسەیە.

ج- مافی نەخۆشی ئایدزە تۆمار و تێنوسی پزیشکی خۆی ببینی و داوای کۆپیەك لە تۆمارو تێنوسە پزیشکیە بکات.

د- نەخۆشی توشبوو بە ئایدز مافی ئەوەی هەیە کاتی تایبەت و دیاریکراویان بۆ دابین بکرێت لەلایەن تیمی پزیشکی، لەهەموو قۆناغەکانی دەستنیشانکردن و چارەسەری، بۆ رۆشنبیرکردنی نەخۆش و تێگەیاندنیەتی، دەربارەی چۆنیەتی دەستنیشانکرنەکەو پلانی چارەسەرکردن و ئاڵۆزی و خراپیەکانی، وە چارەسەری جێگرەوە بەپێی باشترین و نوێترین رێگاکان و شێوازی پزیشکی.

ماددەی(٢٠): ئەم رێنماییە کاری پێدەکرێت لەرۆژی بڵاوکردنەوەی لەرۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان)

د. سامان حسین بەرزنجی
وەزیری تەندروستی

وەزارەتی ناوخۆ

ژمارە:١٥٥٤١ لە ٢٠٢٢/٧/٢١

پاڵپشت بەو دەسەڵاتەی پێمان دراوە لە مادده (٤)ی بڕگەی سێیەم لە یاسای چەك لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ و بەپێی ئەو دەسەڵاتەی پێمان دراوە لە یاسای وەزارەتی ناوخۆ ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٩، بڕیارماندا بە دەرچوواندنی ئەم ڕێنماییانەی خوارەوە:

ڕێنمایی ژمارە (٥)ی ساڵی ٢٠٢٢

ڕێنمایی جێبەجێکردنی یاسای چەک لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢

مۆڵەتی دەستداری و هەڵگرتنی و نوێ کردنەوەی چەکی ئاگرین و تفاقی

ماددەی (١):

مۆڵەتی دەستداری و هەڵگرتنی و نوێ کردنەوەی چەکی ئاگرین و تفاقی دەدرێت بە هاوڵاتیانی عێراقی دانیشتووی هەرێمی کوردستان بەپێی ماددەی (٥) لە یاسای چەك.

ماددەی (٢): دەسەڵاتی پێدانی مۆڵەتی چەك ئەم لایەنانەی خوارەوەیە:

١- وەزیری ناوخۆ.

٢- پارێزگارەکان.

٣- سەرپەرشتیاری ئیدارە سەربەخۆکان.

ماددەی (٣):

بڕی تفاقی ڕێگەپێدراو بۆ چەکی ئاگرینی مۆڵەت پێدراو بەم شێوەیەی خوارەوە دەبێت:

١- چەکی ئاگرین لە جۆری دەمانچە: (٤٥) فیشەك .

٢- چەکی ئاگرینی قەبارەی فیشەکی (٣٩ × ٧,٦٢م) : (١٢٠)فیشەك .

ڕێکارەکانی داواکاری مۆڵەتی دەستداری و هەڵگرتنی چەکی ئاگرین

ماددەی (٤):

یەکەم:

١- پێشکەشکردنی داواکارییەك بۆ دەسەڵاتی مۆڵەتدان لە وەزارەت یان بەڕێوەبەرایەتی کاروباری ناوخۆی پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان، بۆ پێدانی مۆڵەتی دەستداری یان هەڵگرتن یان هەردووکیان بەیەکەوە کە هۆکار و پاساوی ڕەوای داواکردنی مۆڵەتەکە لە خۆگرتبێت لەگەڵ:

أ- شەش وێنەی ڕەنگاورەنگ قەبارە (٣×٤ سم).

ب- کارتی نیشتیمانی یان (ڕەگەزنامەی عێراقی و ناسنامەی باری شارستانی).

ج- هێنانی بەڵگەنامەی (عدم محكومية) لە بەرێوەبەرایەتییەکانی لێکۆڵینەوەی بەڵگەکانی تاوان.

د- وەرگرتنی ڕەزامەندی ئاسایش.

ه- هێنانی ڕاپۆرتی پزیشکی لە لایەن لیژنەی پزیشکی فەرمی کە بیسەلمێنێت شیاوە بۆ دەستداری و هەڵگرتنی چەك لە ڕووی دەروونی و جەستەیی و عەقڵیەوە.

٢- دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی، فۆرمێکی تایبەت بە دەستداری و هەڵگرتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی لە لایەن وەزارەتی ناوخۆ ڕێك دەخرێت کە لە پاشکۆی ژمارە (١)ی ئەم ڕێنماییە دیاری کراوە و لە لایەن بەشی ناسنامەی چەك لە وەزارەت یان لە بەڕێوەبەرایەتی کاروباری ناوخۆ لە پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان پڕدەکرێتەوە.

٣- پێویستە دەسەڵاتی مۆڵەت پێدان، داواکاری پێشکەشکار یەکلایی بکاتەوە بە پێدانی ڕەزامەندی یان ڕەتکردنەوەی لە ماوەی (٣٠) ڕۆژ لە ڕێکەوتی پێشکەش کردنی داواکارییەکە، دوای هەڵسەنگاندنی لە ڕووی هەبوون و بەجێهێنانی گشت مەرجەکان .

دووەم: دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی بە پێدانی مۆڵەتی چەك و نویێ کردنەوەی مۆڵەتی چەك ، بڕی رسوماتەی کە لە پاشکۆی یاسای چەك ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ هاتووە دەدرێت.

سێیەم: دوای بەدیهێنانی گشت مەرج و ڕێکارەکانی بڕگەی یەکەمی ئەم ماددەیە و وەرگرتنی رەزامەندی دەسەڵاتی مۆڵەتدان فۆرمی پشتگیری ڕەزامەندی مۆڵەتی دەستداری و هەڵگرتنی چەك (پاشکۆی ژمارە ٢) دەدرێت بە داواکار بۆ شوێنی فرۆشتنی چەك بە مەبەستی فرۆشتی چەك بە داواکار.

چوارەم: ناسنامەیەکی تایبەت بە مۆڵەت پێدانی دەستداری یان هەڵگرتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی دەدرێت بە داواکار کە دیزاینەکەی لە لایەن وەزارەتی ناوخۆ ڕێکخراوە بەپێی پاشکۆی ژمارە (٣)ی ئەم ڕێنماییە و دەخرێتە ناو داتابەیسی تایبەت بە مۆڵەت پێدان.

مۆڵەتی چاکردنەوەی چەکی ئاگرین و شوێنی کڕین و فرۆشتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی و نوێکردنەوەیان

ماددەی (٥):

یەکەم: پێدانی مۆڵەتی چاکردنەوەی چەکی ئاگرین یان شوێنی کڕین و فرۆشتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی بەپێی ئەم ڕێکارانەی خوارەوە دەبێت:

١- پێشکەشکردنی داواکارییەك لە بەڕێوەبەرایەتی کۆمپانیا ئەمنیەکان و مۆڵەت پێدان لە وەزارەتی ناوخۆ و هاوپێچ کردنی ئەم بەڵگەنامەی خوارەوە:

أ- شەش وێنەی ڕەنگاورەنگ قەبارە (٣×٤ سم).

ب- کارتی نیشتیمانی یان (ڕەگەزنامەی عێراقی و ناسنامەی باری شارستانی) خودی داواکار و ستافەکەی.

٢- تەمەنی داواکار و ستافەکەی لە (١٨) ساڵ کەمتر نەبێت.

٣- ڕەزامەندی ئاسایشی تایبەتمەند بۆ خودی داواکار و ستافەکەی.

٤- بەڵگەنامەی (عدم محکومیة)ی داواکار و ستافەکەی.

٥- دەبێت داواکار و ستافەکەی لە ڕووی دەرونییەوە هیچ نەخۆشییەکیان نەبێت بە پشتگیری ڕاپۆرتی لیژنەی پزیشکی.

دووەم: دوای ڕەزامەندی پێدان، پێویستە فۆرمێکی تایبەت بە زانیارییەکان کە لە لایەن وەزارەتەوە ڕێك دەخرێت پڕبکاتەوە بەپێی پاشکۆی ژمارە (٤)ی ئەم ڕێنماییە.

سێیەم: پێویستە دەسەڵاتی مۆڵەت پێدان، داواکاری پێشکەشکار یەکلایی بکاتەوە بە ڕەزامەندی یان ڕەتکردنەوەی لە ماوەیەك تێپەڕ نەبێت لە (٣٠) ڕۆژ لە ڕێکەوتی پێشکەش کردنی داواکارییەکە، دوای هەڵسەنگاندنی لە ڕووی هەبوون و بەجێهێنانی گشت مەرجەکان .

چوارەم: دانی بڕی رسوماتی هاتوو لە پاشکۆی یاسای چەك ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢.

پێنجەم: لە دوای هێنانەوەی گشت مەرج و ڕێکارەکانی برگەی (یەکەم و دووەم و سێیەم و چوارەم)ی ئەم ماددەیە و ڕەزامەندی بە پێدانی مۆڵەتەکە، دیوارنامەیەکی تایبەت بە مۆڵەت پێدان بە قەبارەی (A4)بەپێی پاشکۆی ژمارە (٥)ی ئەم ڕێنماییە بۆ هەر دوو مۆڵەتی چاککردنەوە و شوێنی کڕین و فرۆشتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکە ڕێك دەخرێت و پێویستە لە شوێنێکی بەرچاوی شوێنکارەکەی هەڵبواسرێت.

شەشەم:

١- وەزارەتی شارەوانی و گەشت و گوزار پارچە زەوییەك تەرخان دەکات لە گشت پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان لە دەرەوەی شوێنی نیشتەجێ بوونی هاوڵاتیان بە مەبەستی دروست کردنی کۆمەڵگایەکی هاوچەرخ کە لە چەند شوێنێك پێك دێت و تەواوی خزمەتگوزارییەکان و مەرجەکانی سەلامەتی و ئەمنی تێدا دابین دەکرێت بە مەبەستی فرۆشتنی چەکی ئاگرین و تەقەمەنیەکانیان و چاککردنەوەیان و وەزارەتی ناوخۆ بە هەماهەنگی لەگەڵ ئاسایش سەرپەرشتی دروست کردن و بەرێوەبردنی ئەم کۆمەڵگایانە دەکات بە شێوازی P.P.P (هاوبەشی کەرتی گشتی و تایبەت).

٢- دیزاینی کۆمەڵگا لە لایەن لیژنەیەکی تایبەتمەندەوە لە وەزارەتی ناوخۆ دیاری دەکرێت.

حەوتەم: هیچ مۆڵەتێکی فرۆشتن و چاککردنەوەی چەکی ئاگرین نادرێت تا بڕگەی (شەشەم)ی سەرەوە جێبەجێ نەکرێت.

ماددەی (٦):

دەبێت شوێنی فرۆشتن و چاککردنەوەی چەکی ئاگرین تۆمارێکی تایبەت دابنێت و تێدا گشت زانیاری فرۆشتن و کڕینی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی و چاککردنەوەکەی تۆمار بکات لەگەڵ زانیاری کەسی کرێکار و فرۆشیار و وێنەیەك لە ناسنامەی فەرمی هەر دوو لایەن و پسوولەی تایبەت بە وەرگرتن و ڕادەست کردنەوەی چەکەکەی ڕێك بخات و وێنەیەك بدات بە لایەنی سوودمەند و وێنەیەك لە تۆماری پسوولەکان لای بمێنەتەوە.

ڕێپێدانی چەکی هێمایی

ماددەی (٧):

یەکەم: پێدانی دەستداریی چەکی هێمایی بەم ڕێککارانەی خوارەوە دەبێت:

١- پێشکەشکردنی داواکارییەك ڕاستەوخۆ بۆ وەزیری ناوخۆ کە تیایدا ناوی چواری و ناونیشانی پێشکەشکار و زانیارییەکانی چەکە هێماییەکەی لەخۆبگرێت.

٢- لە دوای هەڵسەنگاندنی لە لایەن دەسەڵاتی مۆڵەتدان و ئەژمارکردنی بە چەکی هێمایی و ڕەزامەندی پێدان لەسەر ڕێپێدانەکە، ئەوا بەڵگەنامەیەکی بۆ ڕێکدەخرێت تەنیا بۆ یەك جار.

٣- پێدانی ڕێپێدانی دەستداری چەکی هێمایی تەنیا لە لایەن وەزیری ناوخۆیەوە دەدرێت و بۆ یەك جار.

دووەم: دانی ڕەسم لە بڕی دەستداری چەکی هێمایی و ڕەسمی کارگێڕی بۆ پێشکەش کردنی هەر داواکارییەك بەپێی هاتوو لە پاشکۆی یاسای چەك ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢.

ماددەی (٨):

ئەو بڕە ڕسومات و پێبژاردانەی کە لە پاشکۆی یاسای چەك دانراوە یەکەم جار دەخرێتەوە سەر ئەژمێری بەڕێوەبەرایەتی کۆمپانیا ئەمنیەکان و مۆڵەت پێدان لە وەزارەتی ناوخۆ و بەپێی یاسای چەك دابەش دەکرێت لە نێوان وەزارەتی ناوخۆ و وەزارەتی دارایی وئابووری.

ئەحکامە کۆتاییەکان

ماددەی (٩):

یەکەم: لە هەر پارێزگا و ئیدارەیەکی سەربەخۆ لیژنەیەك پێك دەهێندرێت بەناوی (لیژنەی بەدواداچوون و پشکنین) بۆ بەدواداچوون و ڕادەی جێبەجێکردنی یاسای ژمارە (٢ی ساڵی ٢٠٢٢ و ئەم ڕێنماییە) بە سەرۆکایەتی ئەفسەرێك کە پلەی لە (رائد) کەمتر نەبێت لە بەڕێوەبەرایەتی کاروباری ناوخۆی پارێزگا یان ئیدارەی سەربەخۆکان و ئەندامیەتی ئەفسەرێك لە بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی پارێزگا یان ئیدارەی سەربەخۆ و ئەفسەرێك لە بەڕێوەبەرایەتی ئاسایشی پارێزگا یان ئیدارەی سەربەخۆ.

دووەم: لیژنەی بڕگە یەکەمی ئەم ماددەیە، لیژنەو سەرۆك و ئەندامانی لیژنەکە، ساڵانە دەگۆڕدرێت.

سێیەم: پێویستە ئەم لیژنەیە بە بەردەوامی سەردانی شوێنی چاککردنەوەو کڕین و فرۆشتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی بکات.

چوارەم: لە کاتی بینینی هەر پێشێلکاری و سەرپێچییەك، لیژنە ڕاپۆرت بەرزدەکاتەوە بۆ دەسەڵاتی مۆڵەتدان بەمەبەستی بڕیاردان لەسەر پێشێلکاری و سەرپێچییەکان.

شەشەم: دەبێت لیژنە مانگانە ڕاپۆرتی تایبەت بە کارەکانی لیژنەکە لە سنووری پارێزگا یان ئیدارەی سەربەخۆ بنێرێت بۆ وەزارەتی ناوخۆ.

حەوتەم: ریکلام کردن بۆ مامەڵەکردن بە کڕین و فرۆشتنی چەك بە هەموو شێوەیەك قەدەغەیە لە تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان و کەناڵەکانی راگەیاندن (بینراو، بیستراو، خوێندراو) بەپێچەوانەی رووبەڕووی ڕێککاری یاسایی دەبنەوە بەپێی یاسا بەرکارەکان.

هەشتەم: سیستەمێکی ئەلیکترۆنی بۆ پێدانی مۆڵەتی چەك لە لایەن وەزارەتی ناوخۆ بە هەماهەنگی لەگەڵ فەرمانگەی تەکنەلۆجیای زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان دیزاین دەکرێت کە تێدا داواکاری ئەو مۆڵەتانەی کە لە ماددەی (٤)/یەکەم لە یاسای چەك هاتووە.

ماددەی (١٠):

بە مەبەستی جێبەجێ کردنی ماددەی (٥) بڕگەی (یەکەم/٦) وەزارەتی ناوخۆ بە هەماهەنگی لەگەڵ کەرتی تایبەت بە شێوازی P.P.P (هاوبەشی کەرتی گشتی و تایبەت) شوێنی تاقیکردنەوەی شیاوی بەکارهێنانی چەك دادەمەزرێنێت لە ژێر سەرپەرشتی وەزارەت، و بە بەیانێك مەرج وتایبەتمەندییەکانی ئەو شوێنانە دیاری دەکرێت .

ماددەی (١١):

١- کار بەهیچ ڕێنمایی و بەیان و نووسراو و فەرمانێك ناکرێت دوای دەرچوونی ئەم ڕێنماییە.

٢- ئەم ڕێنماییە لە ڕۆژی دەرچوونیەوە کاری پێ دەکرێت و لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) بڵاو دەکرێتەوە.

ڕێبەر احمد
وەزیری ناوخۆ

پاشکۆی ژمارە (١)

وەزارەتی ناوخۆ
بەشی مۆڵەتی چەک
(فۆرمی زانیاری داواکاری مۆڵەتی دەستداری یان هەڵگرتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی)

وێنەی ڕەنگاو ڕەنگ مۆڵەت ٤x٣

زانیاری کەسی

ناوی چواری	نازناو	لە دایک بوون	ڕەگەز	گرووپی خوێن	ڕەگەزنامە

ناوی دایک	شوێنی لە دایک بوون	پیشە	شوێنی کار

ناونیشان

پارێزگا	قەزا	ناحیە	شارۆچکە	گوند

گەڕەک	کۆڵان	ژمارەی خانوو	ژمارەی مۆبایل

زانیاری بەڵگەنامەکان

ژمارەی ناسنامەی باری شارستانی یان ڕەگەزنامە یان کارتی نیشتمانی	ژمارەی تۆمار (سجل)	ژمارەی لاپەرە (الصحیفة)	بەرواری دەرچوون	فەرمانگەی دەرچوون

ژمارەی پسولەی خۆراک	شوێنی دەرچوونی پسولە	بەرواری دەرچوونی پسولە

ژمارەی کارتی زانیاری	شوێنی دەرچوون	بەرواری دەرچوون

زانیاری چەک

جۆری چەک	ژمارەی چەک	بڕی فیشەک	مەبەست لە هەڵگرتن

من کە ناوم لە خوارەوە هاتووە بەڵێن دەدەم کە زانیارییەکانی ئەم فۆرمە ڕاست و دروستن و هەموو ڕێنماییەکانی یاسای چەکی ئاگرین ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ جێبەجێ بکەم بەپێچەوانەوە بەرپرسیارم بەرامبەر یاسا .

ئیمزای داواکار

بەپێی ئەو دەسەڵاتەی کە پێمان دراوە لەسەر ڕۆشنایی یاسای چەک لەهەرێمی کوردستان ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ و بەپێی ڕێنمایی ژمارە (٥)ی ساڵی ٢٠٢٢ تایبەت بە مۆڵەتی دەستداری و هەڵگرتنی و نوێ کردنەوەی چەکی ئاگرین و تفاقی ، بڕیارماندا بە پێدانی مۆڵەتی دەستداری یان هەڵگرتنی چەکی ئاگرین بە ناوبراو بۆ ماوەی تەنها یەک ساڵ لە بەرواری دەرچوونیەوە .

ناو و واژووی ڕێکخەری فۆرم   ناو و واژووی بەرپرسی بەش

دەسەڵاتی پێدان

پاشكۆی ژمارە (٢)

وێنەی ڕەنگاو ڕەنگ مۆڵەت ٤x٣

وەزارەتی ناوخۆ
بەشی مۆڵەتی چەک

(فۆرمی زانیاری پێدانی مۆڵەتی چەكی ئاگرین و تفاقەكەی)

زانیاری کەسی					
ناوی چواری	نازناو	لە دایک بوون	ڕەگەز	گروپی خوێن	ڕەگەزنامە
ناوی دایک		شوێنی لە دایک بوون		پیشە	شوێنی کار

ناونیشان				
پارێزگا	قەزا	ناحیە	شارۆچکە	گوند
گەڕەک	کۆڵان		ژمارەی خانوو	ژمارەی مۆبایل

زانیاری بەڵگەنامەکان				
ژمارەی ناسنامەی باری شارستانی یان ڕەگەزنامە یان کارتی نیشتمانی	ژمارەی تۆمار (سجل)	ژمارەی لاپەرە (الصحيفة)	بەرواری دەرچوون	فەرمانگەی دەرچوون
ژمارەی پسولەی خۆراک		شوێنی دەرچوونی پسولە		بەرواری دەرچوونی پسولە
ژمارەی کارتی زانیاری		شوێنی دەرچوون		بەرواری دەرچوون

زانیاری چەک			
جۆری چەک	ژمارەی چەک	بڕی فیشەک	مەبەست لە هەڵگرتن

مۆر　　　　　　　　　　　　دەسەڵاتی پێدان

پاشكۆی ژمارە (٣)

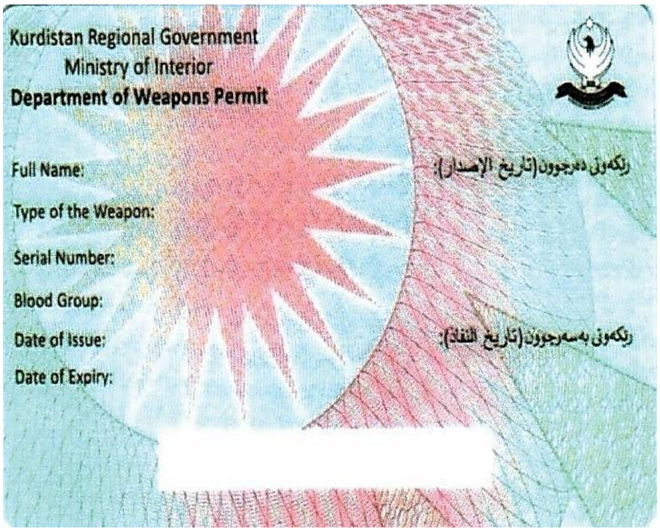

پاشکۆی ژمارە (٤)

وێنەی ڕەنگاو ڕەنگ
مۆڵەت
٤x٣

وەزارەتی ناوخۆ
بەشی مۆڵەتی چەک

(فۆرمی زانیاری خاوەن وستافی مۆڵەتی چاککردنەوەی چەکی ئاگرین
یان شوێنی کرین و فرۆشتنی چەکی ئاگرین و تفاقەکەی)

زانیاری کەسی

ناوی چواری	نازناو	لە دایک بووی	ڕەگەز	جۆری خوێن	ڕەگەزنامە

ناوی دایک	شوێنی لە دایک بوون	پیشە	شوێنی کار

ناونیشان

پارێزگا	قەزا	ناحیە	شارۆچکە	گوند

گەڕەک	کۆڵان	ژمارەی خانوو	ژمارەی مۆبایل

زانیاری بەڵگەنامەکان

ژمارەی ناسنامەی باری شارستانی یان ڕەگەزنامە یان کارتی نیشتمانی	ژمارەی تۆمار (سجل)	ژمارەی لاپەرە (الصحیفة)	بەرواری دەرچوون	فەرمانگەی دەرچوون

ژمارەی پسولەی خۆراک	شوێنی دەرچوونی پسولە	بەرواری دەرچوونی پسولە

ژمارەی کارتی زانیاری	شوێنی دەرچوون	بەرواری دەرچوون

من کە ناوم لە خوارەوە هاتووە بەڵێن دەدەم کە زانیارییەکانی ئەم فۆرمە ڕاست و دروستن و یاسای چەکی لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ و ڕێنمایی ژمارە (٥)ی ساڵی ٢٠٢٢ تایبەت بە مۆڵەتی دەستداری و هەڵگرتن و نوێکردنەوەی چەکی ئاگرین و تفاقی جێبەجێ بکەم بەپێچەوانەوە بەرپرسیار بەرامبەر یاسا .

ئیمزای

ناو و واژووی ڕێکخەری فۆرم — ناو و واژووی بەرپرسی بەش

دەسەڵاتی پێدان

پاشکۆی ژمارە (٥)

وەزارەتی ناوخۆ
بەڕێوەبەرایەتی گشتی دیوان
بەڕێوەبەرایەتی کۆمپانیا ئەمنیەکان و مۆڵەت پێدان

(ISO 9001: 2015)

ژمارەی مۆڵەت:
بەروار: / /
ماوەی مۆڵەت: یەک ساڵ

مۆڵـــــــــــەت

پاڵپشت بە ماددەی (٥) لە ڕێنمایی (٥)ی ساڵی ٢٠٢٢ تایبەت بە (مۆڵەتی دەستداری و هەڵگرتن و نوێکردنەوەی چەکی ئاگرین و تفاقی) و پاش تەواوکردنی گشت پێداویستیەکانی پێدانی مۆڵەت بە ( ) بۆ کارکردن لە بواری (**چاککردنەوە**) / (**کرین و فرۆشتنی چەکی ئاگرین وتفاقەکەی**) بۆماوەی یەک ساڵ لەڕێکەوتی (/ / ٢٠).

بەڕێوەبەری گشتی دیوان

وەزارەتی ناوخۆ

ژمارە: ١٥٥٤٢ لە ٢٠٢٢/٧/٢١

پاڵپشت بە ماددەی (١٨/ بڕگەی سێیەم) لە یاسای چەك لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ و بەپێی ئەو دەسەڵاتەی پێمان دراوە لە مادە (٣) برگە (١) لە یاسای وەزارەتی ناوخۆ ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٩، و بەمەبەستی نەهێشتنی دیاردەی چەکداری وە هێشتنەوەی ئەو چەکانە تەنها لە دەست هێزە چەکدارەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان و ئاسانکاری جێبەجێکردنی یاسای چەك، بریارماندا بەدەرچوواندنی ئەم ڕێنماییە:

ڕێنمایی ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٢٢

ڕێنمایی داماڵینی چەکی جەنگی و تۆمارکردنی چەکی ئاگرین

ماددەی (١):

داماڵینی گشت ئەو چەك و تەقەمەنییانەی کە لە دەرەوەی دامەزراوە ئەمنی و سەربازییەکان لە هەرێمی کوردستان بوونیان هەیە.

ماددەی (٢):

داماڵینی چەکی جەنگی بەم ڕێکارانەی خوارەوە دەبێت:-

١- کردنەوەی (١٢) بنکەی کۆکردنەوەی چەکی جەنگی لە پارێزگاکان و ئیدارە سەربەخۆکان لە ژێر سەرپەرشتی وەزارەتی ناوخۆ بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی پێشمەرگە و ئاسایش .

٢- پێویستە هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان ئەو چەکە جەنگییانەی کە لە لایانە لەگەڵ تەقەمەنییەکانیان لەو بنکانەی بڕگەی (١) سەرەوە ڕادەست بکەن.

٣- وەزارەتی ناوخۆ بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی پێشمەرگە و ئاسایش (١٢) لیژنە پێك دەهێنێت بەمەبەستی وەرگرتنەوەی چەکی جەنگی و تەقەمەنییەکانیان لە بنکەکانی وەرگرتن.

٤- وەزارەتی ناوخۆ شوێنی بنکەکان دیاری دەکات و گشتاندنی پێ دەکات.

ماددەی (٣):

تۆمارکردنی چەکی ئاگرین وەك کلاشینکۆف و هاوشێوەکانی کە قەبارەی فیشەکی (٣٩ × ٧,٦٢م) زیاتر نەبێت و تەقەمەنیەکانیان، و چەکی ئاگرین لە جۆری دەمانچە و تەقەمەنیەکانی کە قەبارەی فیشەکی لە (٩م) زیاتر نەبێت بەم ڕێکارانەی خوارەوە دەبێت:-

١- وەزارەتی ناوخۆ (٤٠) بنکەی کۆکردنەوەی چەکی ئاگرین لە بەڕێوەبەرایەتییەکانی پۆلیس لە پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان و بەشی پۆلیس لە قەزاکان دەکاتەوە بە مەبەستی تۆمارکردنی ئەو چەکانەی کە لەم ماددەیە دیاری کراوە.

٢- وەزارەتی ناوخۆ بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی پێشمەرگە و ئاسایش (٤٠) لیژنە پێك دەهێنێت بە مەبەستی تۆمارکردنی چەك و تەقەمەنییەکانی.

٣- وەزارەتی ناوخۆ شوێنی ئەو بنکانەی بڕگەی (١) دیاری دەکات و گشتاندنی پێ دەکات.

٤- چەکی تۆمارکراو لە لای خاوەن چەك دەمێنیتەوە بە مەرجێك بەڵێننامە پڕبکاتەوە کە چەکەکەی لە ماڵەوە دابنێت یان لە شوێنیکی پارێزراو وبە هیچ شێوەیەك هەڵینەگرێت وبەکاری نەهێنێت ونەیبەخشێت و نەیفرۆشێت .

ماددەی (٤):

ئەو چەکانەی کە ماددەی (سێیەم)ی سەرەوە نایانگرێتەوە، پێویستە بەپێی ماددەی (دووەم)ی ئەم ڕێنماییە ڕادەست بکرێت .

ماددەی (٥):

وەزارەتی ناوخۆ تۆمارێکی داماڵینی چەکی جەنگی پاشکۆی ژمارە (٢) و تۆمارێکی تۆمارکردنی چەکی ئاگرین پاشکۆی ژمارە (١) ئامادە دەکات بە مەبەستی تۆمارکردنی ئەو چەکانەی کە لەم ڕێنماییە دیاری کراون.

ماددەی (٦):

وەزارەتی ناوخۆ سیستەمێکی ئەلیکترۆنی دادەمەزرێنێت بە مەبەستی تۆمارکردنی ئەو زانیارانەی کە لە ڕێگای تۆمارەکانی ماددەی (پێنجەم) تۆمار دەکرێن و لە بنکەکانی داماڵین و تۆمارکردن لە لایەن لیژنەکان لە ناو ئەم سیستەمە تۆمار دەکرێن.

ماددەی (٧):

لە ڕێگای دەزگاکانی ڕاگەیاندن ئاگاداری گشت هاوڵاتیان دەکرێت ئەوانەی چەکی قورس و مام ناوەندیان لایە لەو ماوەیەی کە دیاری کراوە لەم ڕێنماییە پێویستە چەکەکانیان ڕادەستی بنکەکان بکەن، و هەروەها ئاگاداری ئەو هاوڵاتیانە بکەن کە چەکی کلاشینکۆف و هاوشێوەکانی وچەکی دەمانچەیان لایە لەو ماوەی دیاری کراوە چەکەکانیان تۆمار بکەن.

ماددەی (٨):

لیژنەیەکی باڵا پێك دەهێنرێت لە وەزارەتی ناوخۆ بە سەرۆکایەتی وەزیری ناوخۆ و ئەندامیەتی (بریکاری وەزارەت، ڕاوێژکاری یاسایی وەزارەت، بەڕێوەبەری گشتی دیوان، بەڕێوەبەری گشتی پۆلیس، نوێنەری دەزگای ئاسایشی هەرێم، نوێنەری ئەنجومەنی ئاسایش و نوێنەری وەزارەتی پێشمەرگە)کە پلەی هیچ کامیان لە بەڕێوەبەری گشتی کەمتر نەبێت،بە مەبەستی سەرپەرشتی کردنی پرۆسەی داماڵینی چەك لەهەرێمی کوردستان کەهەر(٣٠)ڕۆژ جارێك کۆبوونەوە ئەنجام دەدەن.

ماددەی (٩):

دوای تەواوبوونی ئەو وادەیەی کە لەم ڕێنمایییە دیاری کراوە وەزارەتی ناوخۆ (٨) لیژنە پێك دەهێنرێت لە پارێزگا و ئیدارە سەربەخۆکان بە مەبەستی هەڵسەنگاندنی پێویستی خاوەن ئەو چەکانەی کە تۆمارکراون بەپێی ماددەی (سێیەمی) ئەم ڕێنمایە بە مەبەستی بڕیاردان لەسەر پێدانی مولەتی چەك پێیان بەپێی یاسای چەك ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ .

ماددەی (١٠):

دوایی ماوەی یەك ساڵ لە بەرکاربوونی ئەم ڕێنمایییە ، هەر چەکێك دەستی بەسەردا بگیرێت هەڵگرەکەی یان خاوەنەکەی بەپێی یاسای چەك ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ ڕەوانەی دادگا دەکرێت .

ماددەی (١١):

هەر هاووڵاتیەك چەکی لەدەستدا بگیرێت لێی وەردەگیرێت و لە یەکێك لە بنکەکانی تۆمار کردن تۆمار دەکرێت .

ماددەی (١٢):

پرۆسەی پێدانی مۆڵەتی چەك بەپێی یاسای چەك ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢٢ و هەر ڕێنمایییەکی تر کە بەپێی ئەم یاسایە دەربچێت بەردەوام دەبێت.

ماددەی (١٣):

ئەم ڕێنمایییە لە ڕۆژی دەرچوونیەوە بۆ ماوەی یەك ساڵ کاری پێ دەکرێت و لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) بڵاودەکرێتەوە.

ماددەی (١٤):

هەر کەسێك دوای تەواوبوونی ماوەیەی کە لە (ماددەی سیانزدەیەم) دیاری کراوە چەکە ئاگرینەکەی تۆمار نەکات و چەکە جەنگیەکەی ڕادەست نەکات ، ئەوا بە چەکی قاچاغ دادەنرێت و بەپێی یاسا رەفتاری لەگەڵ دەکرێت.

ڕێبەر احمد
وەزیری ناوخۆ

فۆرمی ژمارە (١)

Photo

(فۆرمی تۆمارکردنی چەکی ئاگرین)

وەزارەتی ناوخۆ
پارێزگا/ئیدارە:.........................
ناوی بنکەی تۆمارکردن:.................

زانیاری کەسی					
ناوی چواری	لەدایکبوون	ڕەگەز	گرووپی خوێن	ڕەگەزنامە	ژمارەی مۆبایل

زانیاری ناونیشان				
پارێزگا	قەزا	ناحیە	شارۆچکە	گوند

زانیاری بەڵگەنامەکان		
ژمارەی پسولەی خۆراک	شوێنی دەرچوونی پسوولە	بەرواری دەرچوونی پسوولە
ژمارەی ڕەگەزنامە	بەرواری دەرچوونی ڕەگەزنامە	فەرمانگەی ڕەگەزنامە
ژمارەی کارتی زانیاری	شوێنی دەرچوونی کارتی زانیاری	بەرواری دەرچوونی کارتی زانیاری

ژمارەی پێناسی باری شارستانی	ژمارەی تۆمار	ژمارەی لاپەرە	فەرمانگەی ناسنامە

ژمارەی کارتی نیشتمانی	ژمارەی خێزانی	شوێنی دەرچوونی کارت

زانیاری چەک			
جۆری چەک	ژمارەی چەک	ژمارەی مەخزەن	بڕی فیشەک

من کەناوم لەسەرەوە هاتووە بەڵێن دەدەم کە زانیارییەکانی ناو ئەم فۆرمە ڕاست و دروستن و تا ئاگادارکردنەوەم بە هیچ شێوەیەک ئەم چەکە و تەقەمەنیەکانی نایفرۆشم یان بیبەخشم یا هەلیگرم یان بەکاری بینم بە پێچەوانەوە بەرپرسیارم بەرامبەر یاسا.

پەنجەمۆر

تێبینی: بۆ تۆمارکردنی هەر چەکێک پێویستە خاوەنی چەک وێنەیەکی ڕەنگاوڕەنگی قەبارە(٤×٣سم) لەگەڵ ئەم بەڵگەنامانەی سەلماندن (ڕەگەزنامە، ناسنامەی باری شارستانی یان کارتی نیشتیمانی)و پسولەی خۆراک لەگەڵ خۆی بهێنێت.

ئەندام	**ئەندام**	**سەرۆکی لیژنە**
ناو:	ناو:	ناو:

فۆرمی ژمارە (٢)

Photo

(فۆرمی داماڵینی چەکی جەنگی)

وەزارەتی ناوخۆ

پارێزگا/ئیدارە:.........................

ناوی بنکەی تۆمارکردن:..................

زانیاری کەسی					
ناوی چواری	لەدایکبوون	ڕەگەز	گروپی خوێن	ڕەگەزنامە	ژمارەی مۆبایل

زانیاری ناونیشان				
پارێزگا	قەزا	ناحیە	شارۆچکە	گوند

زانیاری بەڵگەنامەکان			
ژمارەی پسولەی خۆراک	شوێنی دەرچوونی پسوولە	بەرواری دەرچوونی پسوولە	
ژمارەی ڕەگەزنامە	بەرواری دەرچوونی ڕەگەزنامە	فەرمانگەی ڕەگەزنامە	
ژمارەی کارتی زانیاری	شوێنی دەرچوونی کارتی زانیاری	بەرواری دەرچوونی کارتی زانیاری	
ژمارەی پێناسی باری شارستانی	ژمارەی تۆمار	ژمارەی لاپەرە	فەرمانگەی ناسنامە
ژمارەی کارتی نیشتمانی	ژمارەی خێزانی	شوێنی دەرچوونی کارت	

زانیاری چەک			
جۆری چەک	ژمارەی چەک	ژمارەی مەخزەن	بڕی فیشەک

من کەناوم لەسەرەوە هاتووە بەڵێن دەدەم کە زانیارییەکانی ناو ئەم فۆرمە ڕاست و دروستن بە پێچەوانەوە بەرپرسیار بەرامبەر یاسا.

پەنجەمۆر

<ins>تێبینی:</ins> بۆ تۆمارکردنی هەر چەکێک پێویستە خاوەنی چەک وێنەیەکی ڕەنگاوڕەنگی قەبارە(٣×٤سم) لەگەڵ ئەم بەڵگەنامانەی سەلماندن (ڕەگەزنامە، ناسنامەی باری شارستانی یان کارتی نیشتیمانی)و پسولەی خۆراک لەگەڵ خۆی بهێنێت.

ئەندام	ئەندام	سەرۆکی لیژنە
ناو:	ناو:	ناو:

وەزارەتی ناوخۆ

ژمارە ١٤٨١٣ لە ٢٠٢٢/٧/٧

پاڵپشت بەو دەسەڵاتەی پێماندراوە لە مادده (٣) بڕگەی یەکەم لە یاسای وەزارەتی ناوخۆ ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٩ و ئاماژە بە بڕیاری ئەنجومەنی وەزیران ژمارە (١٠٧ لە ٢٠٢١/٧/٢٨) و بەیانمان ژمارە (٢٦)ی ساڵی ٢٠٢١ تایبەت بە هێنانە کایەی هەردوو ئیدارەی سەربەخۆی (سۆران ، زاخۆ) بڕیارماندا بە دەرچواندنی ئەم بەیانە :

بەیانی ژمارە (١٧)ی ساڵی ٢٠٢٢

ناونانی قەزای سۆران و زاخۆ بە قەزای ناوەندی ئیدارەی سەربەخۆی سۆران و زاخۆ

ماددەی (١): ناونانی قەزای سۆران بە قەزای ناوەندی ئیدارەی سەربەخۆی سۆران .

ماددەی (٢) : ناونانی قەزای زاخۆ بە قەزای ناوەندی ئیدارەی سەربەخۆی زاخۆ .

ماددەی (٣) : ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێ لە رۆژی بڵاوبووەنەوەی لە رۆژنامەی وەقایعی کوردستان .

رێبەر ئەحمەد
وەزیری ناوخۆ

وەزارەتی ناوخۆ

ژمارە ١٥٩٧٤ لە ٢٠٢٢/٧/٢٧

پاڵپشت بەو دەسەڵاتەی پێماندراوە لە یاسای وەزارەتی ناوخۆ ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٩ و دوابەدوای بەیانمان ژمارە (١٦)ی ساڵی ٢٠١٦ تایبەت بە دابەزاندنی دەسەڵاتەکان بۆ بەرێوەبەرانی گشتی و بەیانی ژمارە (٩)ی ساڵی ٢٠٢٠ سەبارەت بە هەمواری یەکەمی بەیانی سەرەوە بڕیارماندا بە دەرچواندنی ئەم بەیانە :

بەیانی ژمارە (١٨)ی ساڵی ٢٠٢٢

هەمواری دووەمی بەیانی ژمارە (١٦)ی ساڵی ٢٠١٦
تایبەت بە دابەزاندنی دەسەڵاتەکان بۆ بەرێوەبەرانی گشتی

یەکەم: هەموار کردنی بڕگەی یەکەم /٢٥ لە بەیانی سەرەوە بەم شێوەی دەخوێندرێتەوە :

((یەکەم: ٢٥: خەرج کردنی پارەی سوتەمەنی ئۆتۆمبێل و ئامێرەکان (گاز و بەنزین) و (نەوتی سپی/ تەنیا لە وەرزی زستان کە لە ١٠٠٠ هەزار لیتر تێپەر نەبێت) بەپێی پسوولەی پێداویستی بەرەچاوکردنی رێنمایی ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠١٨ و لەسەر پێشینەی بەردەوامی فەرمانگەی تایبەتمەند .))

دووەم : ئەم بەیانە لە رۆژی دەرچوونییەو کاری پێدەکرێت ولە رۆژنامەی وەقایعی کوردستان بڵاودەکرێتەوە .

رێبەر ئەحمەد
وەزیری ناوخۆ

وەزارەتی داد
ژمارە:٢٠٢٢/٨/٣

بەیانی ژمارە (١٢)ی ساڵی ٢٠٢٢

پاڵپشت بەو دەسەڵاتەی پێماندراوە بەپێی ئەحکامی ماددەی (٩) لە یاسای وەزارەتی داد ژمارە (١٣)ی ساڵی ٢٠٠٧ بڕیارماندا بە :

١- کردنەوەی (هۆبەی تۆماری پێنجەم) لە بەڕێوەبەرایەتی تۆمارکردنی خانوبەرەی دووەمی هەولێر .
٢- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێ لە ڕۆژی بڵاوبووەنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان).

فەرسەت أحمد عبدالله
وەزیری داد

وەزارەتی تەندروستی

بەپێی ئەو دەسەڵاتەی پێماندراوە لە ماددەی (٦) بڕگەی (٢) لە یاسای وەزارەتی تەندروستی ژمارە (١٥)ی ساڵی ٢٠٠٧ ، بڕیارماندابە:

بەیانی ژمارە (٤٥)ی ساڵی ٢٠٢٢

- کردنەوەی (هۆبەی ددان) لە بنکەی تەندروستی سانا ستی سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی هەولێر .
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونیەوە ٢٠٢٢/٦/٣٠.

بەیانی ژمارە (٤٦)ی ساڵی ٢٠٢٢

- کردنەوەی (نەخۆشخانەی کۆئەندامی هەرس و جگەر) سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی سلێمانی .
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونیەوە ٢٠٢٢/٦/٣٠.

بەیانی ژمارە (٤٧)ی ساڵی ٢٠٢٢

- کردنەوەی (سەنتەری راستکردنەوەی ددانی فێرکاری) سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی سلێمانی .
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونیەوە ٢٠٢٢/٧/٥.

سامان حسین بەرزنجی
وەزیری تەندروستی

وەزارەتی تەندروستی

بەپێی ئەو دەسەڵاتەی پێماندراوە لە ماددەی (٦) بڕگەی (٢) لە یاسای وەزارەتی تەندروستی ژمارە (١٥)ی ساڵی ٢٠٠٧ ، بڕیارماندابە:

بەیانی

ژمارە (٤٨)ی ساڵی ٢٠٢٢

- کردنەوەی (هۆبەی کارگێری) لە نەخۆشخانەی چاوی هەولێری فێرکاری سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی هەولێر .
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە ڕۆژی دەرچوونیەوە ٢٠٢٢/٧/٧.

بەیانی

ژمارە (٤٩)ی ساڵی ٢٠٢٢

- کردنەوەی (بنکەی تەندروستی سەرتەک پشتە) لە ناحیەی بەمۆ سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی هەڵەبجە .
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە ڕۆژی دەرچوونیەوە ٢٠٢٢/٧/٧.

بەیانی

ژمارە (٥٠)ی ساڵی ٢٠٢٢

- کردنەوەی (هۆبەی یاسایی) لە نەخۆشخانەی دەروونی هەولێر سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی هەولێر .
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە ڕۆژی دەرچوونیەوە ٢٠٢٢/٧/١٩.

سامان حسین بەرزنجی

وەزیری تەندروستی

جمهورية العراق
إقليم كوردستان
الرئيس

قرار رقم (١٤) لسنة ٢٠٢٢

وفقاً للصلاحيات الممنوحة لنا في الفقرة (اولاً) من المادة (العاشرة) لقانون رئاسة إقليم كوردستان رقم (١) لسنة ٢٠٠٥ المعدل، وبناءً على ما شرعه برلمان كوردستان في جلسته الاعتيادية المرقم (٧) بتاريخ ٢٠٢٢\٦\٢٢، قررنا إصدار:

القانون رقم (٧) لسنة ٢٠٢٢

قانون وزارة البلديات والسياحة في إقليم كوردستان – العراق

المادة (١): يقصد بالمصطلحات والتعابير الآتية لأغراض أحكام هذا القانون المعاني المبينة إزائها:-

أولاً: الإقليم: إقليم كوردستان - العراق.

ثانياً: الوزارة: وزارة البلديات والسياحة في الإقليم.

ثالثاً: الوزير: وزير البلديات والسياحة في الإقليم.

رابعاً: وكيل الوزارة: وكيل وزارة البلديات والسياحة في الإقليم.

خامساً: المجلس: مجلس وزارة البلديات والسياحة في الإقليم.

سادساً: الهيئة: هيئة السياحة في الإقليم.

سابعاً: رئيس الهيئة: رئيس هيئة السياحة في الإقليم.

ثامناً: مجلس الإدارة: مجلس إدارة هيئة السياحة في الإقليم.

المادة (٢): يهدف هذا القانون إلى ما يأتي:-

أولاً: تطوير الخدمات العامة للبلديات وتطوير مستوى الخدمات المختلفة للبلديات من الناحية الكمية والنوعية.

ثانياً: الحفاظ على بيئة الإقليم بصورة نظيفة وصحية والاهتمام بالمناطق والمساحات الخضراء وإنشاء المتنزهات والحدائق والمناطق الخضراء وإدامة تطويرها وفقاً للمعايير الدولية.

ثالثاً: العمل على جذب رؤوس الأموال وتشجيع الاستثمار عن طريق تنفيذ مشاريع الاستثمار بالتنسيق مع هيئة الاستثمار في الإقليم في إطار القوانين النافذة بما يؤدي إلى تنمية الاقتصاد وتوفير فرص عمل أكثر للمواطنين.

رابعاً: تخطيط وتنظيم وتوجيه ومتابعة وتطوير النشاطات السياحية وتطوير المناطق السياحية وتعزيز دور القطاع الخاص والقطاع المختلط وتشجيع رؤوس الأموال الوطنية والأجنبية على الاستثمار في هذا القطاع.

خامساً: العمل على تطبيق أسس الشراكة بين القطاع العام والخاص في تنفيذ المشاريع بما يحقق المصلحة العامة.

سادساً: تطوير الإرث الحضاري والتراثي بصورة مسؤولة ومتوازنة عن طريق القيام بمهام المسح والاستكشاف والتنقيب العلمي الدقيق لجميع المناطق الأثرية وحماية وترميم هذه الأماكن والمناطق بصورة مستمرة بهدف عرض المعالم الحضارية للإقليم.

المادة (٣): تختص الوزارة بالمهام الآتية:-

أولاً: رسم سياسة التخطيط العمراني عن طريق إعداد التصاميم الأساسية (ماستربلان) والمخططات التفصيلية لمدن وقصبات الإقليم على أسس علمية تعتمد معايير التصميم والتخطيط لكي تصبح التصاميم والاستخدامات المختلفة للأرض سنداً للتنمية الحضارية والاقتصادية في الإقليم.

ثانياً: تقديم الخدمات البلدية وإنشاء الطرق والجسور والأنفاق داخل حدود البلديات بما يضمن توفير احتياجات المواطنين ورفاهية السكان.

ثالثاً: الإشراف والرقابة على خطط ومشاريع البلديات ودوائر الوزارة في المدن والقصبات ومتابعة قرارات مجالس البلديات التي تصدر في إطار القوانين والتعليمات المعمولة بها.

رابعاً: توفير مياه الشرب وتأسيس محطات المياه وشبكات نقل المياه للمواطنين.

خامساً: تأسيس شبكات المجاري للمياه الثقيلة ومياه الأمطار مع تأسيس محطات خاصة بإعادة تنقية المياه

سادساً: إشراف ومتابعة تنفيذ المخططات التفصيلية وتصاميم القطاعات الأخرى داخل التصاميم الأساسية التي تعد من قبل البلديات والجهات ذات العلاقة بهدف السيطرة وتقليل التأثير السلبي على المعالم الحضارية للمدن.

سابعاً: وضع الخطط الملائمة للحفاظ على نظافة بيئة الإقليم عن طريق الجمع والمعالجة العلمية للنفايات والمخلفات في المدن والقصبات.

ثامناً: تخطيط ومتابعة وتنمية المناطق السياحية والنشاطات السياحية وتعزيز دور القطاع الخاص والقطاع المختلط وتشجيع رؤوس الأموال الوطنية والأجنبية على الاستثمار في هذا القطاع في إطار خطط القطاع السياحي.

تاسعاً: إجراء أعمال المسح والاستكشاف والتنقيب العلمي الدقيق في المناطق الأثرية وحماية وترميم هذه الأماكن بصورة مستمرة عن طريق الفرق المختصة.

المادة (٤): تتألف الوزارة من التشكيلات الآتية:-

أولاً:

١- **الوزير:** الرئيس الأعلى للوزارة والمسؤول عن أعمالها وتوجيه سياساتها والإشراف والرقابة على جميع القرارات والأوامر والتعليمات المتعلقة بمهام الوزارة وتشكيلاتها وصلاحياتها وسائر شؤونها الفنية والمالية والإدارية والتنظيمية ويكون مسؤولاً أمام مجلس وزراء الإقليم، وله تخويل بعض صلاحياته إلى وكيل الوزارة ورئيس الهيئة أو المدراء العامين أو مسؤولي تشكيلات الوزارة.

٢- **مكتب الوزير:** يديره موظف يكون حاصلاً في الأقل على شهادة جامعية أولية ويعاونه عدد من الموظفين.

ثانياً:

١- **وكيل الوزارة**: يساعد الوزير في توجيه الوزارة والإشراف على شؤونها في إطار الصلاحيات التي توكل إليه من قبل الوزير، على أن يكون حاصلاً في الأقل على شهادة جامعية أولية.

٢- **مكتب وكيل الوزارة**: يديره موظف بدرجة مدير، على أن يكون حاصلاً في الأقل على شهادة جامعية أولية.

ثالثاً: المستشارون: يجب أن يكونوا من ذوي الخبرة والاختصاص، وأن يكون كل منهم حاصلاً في الأقل على شهادة جامعية أولية، ويجب أن لا يزيد عددهم على (٤) أربعة مستشارين.

رابعاً: المديريات العامة: تتكون من المديريات العامة التالية، ويدير كل منها مدير عام، حاصل في الأقل على شهادة جامعية أولية ومن ذو الخبرة والاختصاص:

١- المديرية العامة للديوان.

٢- المديرية العامة للشؤون القانونية.

٣- المديرية العامة للتخطيط العمراني، وتتمتع بالشخصية المعنوية المستقلة من الناحية المالية.

٤- المديرية العامة للتخطيط والمتابعة.

٥- المديرية العامة للمشاريع.

٦- المديرية العامة للماء والمجاري، وتتمتع بالشخصية المعنوية المستقلة من الناحية المالية.

٧- المديرية العامة للآثار والتراث، وتتمتع بالشخصية المعنوية المستقلة من الناحية المالية.

٨- المديريات العامة للبلديات في محافظات الإقليم والإدارات المستقلة، وتتمتع كل منها بالشخصية المعنوية المستقلة من الناحية المالية وتشرف على بلديات الأقضية والنواحي في الإقليم.

خامساً: رئاسة البلديات في مراكز محافظات الإقليم: ويكون رئيس هذه البلديات بدرجة مدير عام.

سادساً: هيئة السياحة: تتمتع بالشخصية المعنوية والاستقلال المالي والإداري، وتتألف من:-

١- رئيس الهيئة: يترأس الهيئة موظف بدرجة خاصة على أن يكون حاصلاً في الأقل على شهادة جامعية أولية ومن ذوي الخبرة والاختصاص في مجال السياحة.

٢- مكتب رئيس الهيئة: يديره موظف بدرجة مدير، على أن يكون حاصلاً في الأقل على شهادة جامعية أولية، ويعاونه عدد من الموظفين.

٣- المديريات العامة للسياحة في المحافظات والإدارات المستقلة.

٤- مديريات الهيئة، وتتألف من:

أ- مديرية الإدارة والموارد البشرية.

ب- مديرية المالية.

ج- مديرية الشؤون القانونية.

د- مديرية العقود.
ه- مديرية التخطيط والمتابعة.
و- مديرية التسويق السياحي.
ز- مديرية الإدارة والجودة والتفتيش.
ح- مديرية الشؤون السياحية.
ط- مديرية الهندسة.
٥- مجلس الإدارة:-
أ- يتألف مجلس الإدارة على الوجه الآتي:-
- رئيس الهيئة/ رئيساً.
- المدراء العامون للسياحة في المحافظات والإدارة المستقلة/ أعضاء.
- مستشارين اثنين للوزارة يتم اختيارهما من قبل الوزير/ عضوين.
- المدير العام لديوان وزارة الداخلية/ عضواً.
- المدير العام لديوان وزارة المالية والاقتصاد/ عضواً.
- المدير العام لديوان وزارة الزراعة والموارد المائية/ عضواً.
- المدير العام الإداري والمالي والقانوني لهيئة الاستثمار/ عضواً.
ب- يصدر مجلس الإدارة قراراته بأكثرية الأصوات وعند تساوي الأصوات يرجح الجهة التي صوت معها رئيس الهيئة، ويجب أن يصادق الوزير على القرارات المتعلقة بتخصيص الأراضي.
ج- لرئيس الهيئة سلطة دعوة أي مختص داخل الهيئة أو خارجها للحضور في اجتماعات مجلس الإدارة لغرض الاستشارة عند الاقتضاء دون أن يكون له الحق في التصويت.

المادة (٥):

أولاً: للوزارة مجلس يتألف من:
١- الوزير: رئيساً.
٢- وكيل الوزارة: عضواً.
٣- رئيس الهيئة: عضواً.
٤- المستشارون: أعضاء.
٥- المدراء العامون للوزارة: أعضاء.

ثانياً: للوزير سلطة دعوة أي شخص داخل الوزارة أو خارجها للحضور في اجتماعات المجلس لغرض الاستشارة عند الاقتضاء دون أن يكون له الحق في التصويت.

ثالثاً: للمجلس سكرتير لتنفيذ أعماله الإدارية يتم اختياره من قبل الوزير.

رابعاً: ينعقد المجلس بصورة دورية أو عند الاقتضاء بقرار من الوزير.

خامساً: يناقش المجلس خطط الوزارة والمشاكل والعوائق ويقوم بتقديم الاستشارات والمقترحات إلى الوزير بهدف تطوير أداء الوزارة ورفع مستوى الخدمات وإزالة العوائق.

سادساً: تعد محاضر اجتماعات المجلس بمثابة قرارات وزارية بعد المصادقة عليها من قبل الوزير.

المادة (٦):

أولاً: للوزير التعاقد مع الأشخاص الطبيعية والمعنوية من ذوي الخبرة والاختصاص من داخل الإقليم لغرض تنفيذ أهداف ومهام الوزارة بموجب القوانين النافذة في الإقليم.

ثانياً: يجب استحصال موافقة مجلس وزراء الإقليم لغرض التعاقد مع أشخاص من خارج الإقليم باستثناء العقود المنظمة بقانون.

المادة (٧): للوزير استحداث أو إلغاء أو دمج المديريات أو الأقسام أو الشعب داخل تشكيلات الوزارة عند الاقتضاء.

المادة (٨): تنظم مهام واختصاصات تشكيلات الوزارة بنظام يصدره مجلس الوزراء.

المادة (٩):

أولاً: يلغى قانون وزارة البلديات والسياحة لإقليم كوردستان - العراق رقم (١٢) لسنة ٢٠١٠.

ثانياً: يستمر العمل بالتعليمات الصادرة بموجب القانون الملغى بشرط عدم تعارضها مع أحكام هذا القانون إلى أن تحل محلها تعليمات أخرى.

المادة (١٠): يصدر الوزير التعليمات اللازمة لتسهيل تنفيذ أحكام هذا القانون.

المادة (١١): على الجهات ذات العلاقة تنفيذ أحكام هذا القانون.

المادة (١٢): لا يعمل بنص أي قانون أو قرار يتعارض وأحكام هذا القانون.

المادة (١٣): ينفذ هذا القانون من تأريخ نشره في الجريدة الرسمية (وقائع كوردستان).

الأسباب الموجبة

نتيجة تطور وتوسع مدن وقصبات الإقليم، وبغية استجابة تشكيلات وزارة البلديات والسياحة لاحتياجات المواطنين ومتطلباتهم في المدن والقصبات، ولغرض تنفيذ خطط الحكومة في وضع هيكلية فعالة وملائمة حسب متطلبات الوقت الحاضر لتحقيق المصلحة العامة، شرع هذا القانون.

نيچيرڤان بارزاني
رئيس إقليم كوردستان

أربيل
٤/ ٨ /٢٠٢٢

وزارة الصحة

رقم : ٩٧٧٩ في ٢٠٢٢/٧/٦

استناداً إلى احكام المادة (١٢) من قانون حقوق المريض و واجباته فى اقليم كوردستان - العراق المرقم (٤) لسنة ٢٠٢٠ اصدرنا التعليمات التالية :

تعليمات رقم (٤) لسنة ٢٠٢٢

الخاصة بتنفيذ قانون حقوق المريض و واجباته في اقليم كوردستان – العراق المرقم (٤) لسنة ٢٠٢٠

المادة (١):التعاريف

يقصد بالعبارات و المصطلحات الاتية لأغراض هذه التعليمات المعاني المبينة ازاءها .

أولاً : **الإقليم** : إقليم كوردستان – العراق .

ثانياً : **مجلس الوزراء**: مجلس وزراء الإقليم :

ثالثاً : **الوزارة** : وزارة الصحة في الإقليم .

رابعاً: **الوزير** : وزير الصحة للإقليم .

خامساً: **المؤسسة الصحية** : جميع الاماكن التي تقدم الخدمات الصحية للمريض سواءً في القطاع العام أو الخاص .

سادساً: تشمل كل اجراء وقائي و علاجي أو طبي ، والفحص المختبري أو الاشعاعي أو السريري ، الجراحة ، الولادة ، التلقيح ، الأدوية ، الرقود في المستشفى ومستلزمات العلاج الاخرى للمرضى والمواطنين .

سابعاً: **المريض** : كل انسان بحاجة إلى خدمة صحية.

ثامناً: **المرض** : كل اختلال جسدي أو عقلي أو نفسي له اعراض وتخل بصحة الإنسان .

تاسعاً: **مرافق المريض** : كل شخص مخول بالتوقيع نيابة عن المريض بحكم القانون أو درجة القرابة ، في حالة عدم قدرة المريض على التوقيع بسبب شدة مرضه أو صغر سنه .

عاشراً : **المضاعفات الاعتيادية** : المضاعفات التي يمكن أن تحدث أثناء العلاج والواردة في السجلات الطبية ، ولا تدخل ضمن دائرة الخطاء الطبي .

حادي عشر: **الخطاء الطبي** : المضاعفات غير مرغوبة فيها ، الناجمة عن تقصير مهني أو تقني أو عدم خبرة أو اهمال ، والذي لا يتفق مع قواعد ممارسة مهنة الطب والعلاج ، ويكون سبباً لاحق الضرر أو ظهور عاهة أو موت المريض .

ثاني عشر : **قواعد المهنة** : قواعد ممارسة العمل العلاجي الطبي والصحي النافذة في الاقليم.

ثالث عشر : **قوى العمل الصحي** : كل شخص يمارس المهن الطبية والصحية بموجب القوانين النافذة .

رابع عشر : **لجنة التحقيق** : لجنة تحقيقية مهنية خاصة تشكل في وزارة الصحة والجهات المرتبطة بالوزارة لغرض التحقيق و التقصي في القضايا والمسائل التي تنشاء عن الاخطاء الطبية و الصحية و النظر في الشكاوى التي ترد على هذه الاخطاء .

المادة (٢):
تهدف هذه التعليمات الى تسهيل تنفيذ أحكام القانون المرقم (٤) لسنة ٢٠٢٠ (قانون حقوق و واجبات المريض في اقليم كوردستان – العراق) .

المادة (٣): على كل مؤسسة صحية عامة او خاصة الالتزام بما يلي :

أولاً : احترام كرامة المريض و صون حقوقه وفق معاير حقوق الأنسان و الاحكام الواردة في القوانين النافذة في الاقليم .

ثانياً: وضع لائحة (ميثاق حقوق المرضى وواجباتهم) بشكل واضح و في مكان يتيح للمرضى و مرافقيهم من الاطلاع عليها و باللغات المعتمدة في الاقليم .

ثالثاً: تمكين المريض من الحصول على نسخة من ميثاق حقوق المرضى وواجباتهم .

رابعاً : إمكانية حصول المريض على الخدمة و الرعاية الصحية باللغة التي يختارها و ذلك بتوفير مترجم عند الحاجة .

خامساً: احترام خصوصية المريض ووضعه الاجتماعي و حماية المعلومات و البيانات الموجودة في ملفه الصحي وضمان سرية مراسلاته و اتصالاته و توفير اسباب الراحة له .

سادساً: ضرورة توفير خدمات الترجمة للمرضى الغير القادرين على فهم لغة الطبيب المعالج بما في ذلك الصم والبكم و الاشخاص الذين يعانون من فقدان البصر .

سابعاً : اتخاذ التدابير المناسبة لتيسير وصول الأشخاص المعوقين و ذوي الحركة المحدودة إلى المباني التابعة لها و حصولهم على الخدمات التي تسديها في أحسن الظروف الممكنة .

ثامناً: على جميع المؤسسات الصحية إقرار ما للمريض من حرية في اختيار المؤسسة الصحية التي يرغب في تلقي خدماتها الطبية و الصحية .

تاسعاً: إعلام المريض أو ذويه أو من يمثله قانوناً بكل ما يمت بصلة للمريض من حيث التشخيص و خطة العلاج و بدائله و ميزات كل منها والنتائج المتوقعة و المخاطر أو المضاعفات المحتملة باستخدام مصطلحات و مفردات واضحة و مفهومة له ، و الحفاظ على ستر عورته في غير ما تقتضيه الضرورة التشخيصية أو العلاجية ، لا سيما أثناء انتقاله بين وحدات المؤسسة أو في غرف العلاج أو العمليات ، ورعايته في جو أمن خال من اي شكل من اشكال التعسف او التعدي .

عاشراً: تلتزم المؤسسات الصحية والأطباء و الكوادر الصحية بالتأمين ضد الاخطاء الطبية فيما يخص التعويضات المالية في حال اعتماد قانون التأمين الصحي في الإقليم .

الحادي عشر : يجب على المؤسسة الصحية تطبيق وثيقة ((حقوق المرضى)) وابلاغ المريض و ذويه بحقوقه قبل تقديم الرعاية الطبية .

المادة (٤):
للمريض اضافة الى الحقوق الواردة في قانون حقوق وواجبات المريض في اقليم كوردستان المرقم (٤) لسنة ٢٠٢٠ ما يلي من حقوق :

١- حق المريض في الحصول معلومات كاملة بطريقة مبسطة و لغة مفهومة من خلال الفريق الطبي المعالج بشأن تشخيص الحالة المرضية و نظام العلاج المقترح والعلاجات البديلة و احتمالية نجاح العلاج أو فشله وميزات العلاج و مخاطرة إن وجدت و المشكلات المتوقعة أثناء العلاج و النتائج المتوقعة في حال الاهمال و إعطاء الموافقة على العلاج لدى المؤسسة الصحية كتابياً عند الضرورة.

٢- يحق للمريض الحصول على التوعية و التأهيل و الارشاد ليكون قادرا على ممارسة حقه في المشاركة و اتخاذ القرارات المتعلقة بعلاجه و التمييز بين الخيارات المتاحة وله الحق في رفض العلاج أو طلب تخفيف الألم بطريقة فعالة .

٣- يحق للمريض طلب تقرير طبي و نسخة من التحاليل و التمتع بالخصوصية أثناء وجوده في المؤسسة وذلك خلال إجراء جميع الفحوص و الاجراءات و العلاجات و الحفاظ على سرية المعلومات الخاصة به إلا اذا كان هناك تفويض خطي من قبل المريض أو من جهة قضائية وبحكم القانون .

٤- تلتزم المؤسسات الصحية بإعطاء الأولوية لتقديم الخدمات الصحية في استقبال الحالات الطارئة و تسوية المسائل المالية والادارية لاحقاً.

٥- تلتزم المؤسسات الصحية بوضع علامات الارشاد و التوجيه التي تمكن المرضى و مرافقيهم من الوصول الى أماكن وأقسام المؤسسات الصحية بسهولة .

٦- تلتزم المؤسسات الصحية باستقبال المرضى و مرافقيهم و تقديم أفضل الخدمات لهم في كنف احترام حقوقهم و حرياتهم و التخفيف عن معاناتهم وآلامهم .

٧- على المؤسسات الصحية قدر الامكان اتخاذ الاجراءات اللازمة لحفظ ممتلكات المريض أثناء وجوده داخل المؤسسة الصحية وحماية المريض من أي اعتداء.

٨- تلتزم المؤسسات الصحية باحترام معتقدات المريض الدينية و الخلفيات الثقافية و الجوانب الاجتماعية الخاصة به ومراعاتها قدر الامكان بما فيها :

- رغبة المريض في حضور شخص اخر من جنسه لا جراء الفحص و التشخيص .
- عدم الكشف عن اجزاء من جسمه طالما ان ذلك لا يعيق الاجراءات الطبية اللازمة له .
- طلب نقله من غرفة الى اخرى اذا كانت هنالك ظروف تستدعي ذلك .
- ارتداء الزي الذى يناسبه اذا كان ذلك لا يتعارض مع متطلبات الفحص و المعالجة .
- استدعاء رجال الدين في حال تطلب ذلك .

٩- يحق للمريض التعرف على هوية و كفاءة الفريق الطبي و الصحي الذي يقوم برعايته وخدمته و الطبيب المسؤول عن معالجته ومتابعة حالته.

١٠-الحق في اختيار الطبيب المعالج وطلب راي طبيب اخر .

١١-يحق للمريض أن يعرف وضعه الصحي الحالي وخيارات العلاج والمخاطر المترتبة من العلاج و النتائج المتوقعة من تلقي العلاج ورفض العلاج ومدة الاقامة .

١٢- يحق للمريض معرفة تكاليف معالجته التقديرية .

١٣- الحفاظ على سرية المناقشات والاستشارات الخاصة بحالته المرضية مع أخصائيين اخرين .
١٤- الحصول على مساحة مناسبة للاحتفاظ بأغراضه الشخصية .
١٥- الحصول على العلاج الصحيح و استمراريته بعد خروجه من المستشفى.

المادة (٥):

تلتزم وزارة الصحة بتلقي شكاوي المرضى أو ورثتهم أو من ينوب عنهم قانوناً وتقديم ردود كتابية لنتيجة الشكاوي.

المادة (٦):

للمرضى الاجانب نفس الحقوق و الواجبات الواردة في قانون (حقوق و واجبات المريض في إقليم كوردستان العراق).

المادة (٧):

تقوم وزارة الصحة بإعداد لائحة (ميثاق حقوق المرضى و واجباتهم) باللغة الكوردية و العربية والانكليزية لغرض تعميمها على المؤسسات الصحية كافة في الاقليم(نموذج مرفق مع هذه التعليمات).

المادة (٨):

تسري هذه التعليمات على جميع المؤسسات الصحية العامة والخاصة .

المادة (٩):

يعاقب المخالف لأحكام هذه التعليمات بموجب القوانين و الأنظمة النافذة في الاقليم و لا يمنع ذلك من توقيع عقوبات جزائية او غرامات مالية أو أية عقوبات أخرى من الوزير لم يحددها القانون و بموجب قانون الصحة العامة ذي الرقم (٨٩) في ١٩٨١ و قانون انضباط موظفي الدولة ذي الرقم (١٤) لسنة ١٩٩١ المعدل .

المادة (١٠):

يتم احالة الشكاوي المتعلقة بالأخطاء الطبية فقط الى اللجنة التحقيقية المهنية الخاصة بالتحقيق في الاخطاء الطبية ، وفي حال وجود الشكاوي المتعلقة بالإجراءات الادارية أو المالية أو الالتزامات المتعلقة بالمؤسسة الصحية فيتم التعامل معها وفق الاجراءات المتبعة في المسائل الاعتيادية غير الطبية .

المادة (١١):

تلتزم كل مؤسسة صحية بأتباع أليات عملية لمعالجة الشكاوى و المقترحات و دراستها و تسهيل الاجراءات المتخذة للمرضى و تعريفهم بهذه الاليات.

المادة (١٢):

في حال وجود رغبة للمريض في المشاركة في البرامج البحثية أو العلمية أو المشاركة في الدراسات الاستقصائية ينبغي على المؤسسة الصحية إعداد استمارة معدة مسبقاً تتضمن جميع التفاصيل وما يترتب على ذلك من تبعات و ضمان سلامة المريض و الحفاظ على خصوصيته وعدم إجباره على المشاركة تحت أي ظرف .

المادة (١٣):

على المؤسسة الصحية الالتزام بالمعايير الانسانية و الاخلاقية و الطبية و الصحية في حال خضوع المريض للبحث و الدراسة .

المادة (١٤):

ينبغي حضور كادر طبي متخصص في حالة المريض الصحية محل البحث و الدراسة .

المادة (١٥):

يحق للمريض الانسحاب من عملية البحث و الدراسة في أية مرحلة دون أن يؤثر ذلك على متابعة وضعه الطبي و الصحي وعلاجه.

المادة (١٦):

على كل مؤسسة صحية تقوم بعمليات (أطفال انابيب) و مرخصة بذلك من وزارة الصحة إعداد استمارة خاصة تتضمن الشروط و كيفية سير العملية و الاجراءات المتبعة و تبعة العملية و العدد المسموح به لذلك وفتح سجل خاص لكل مريض .

المادة (١٧):

في حال وجود رغبة من المريض بالتبرع بأعضائه أو الخضوع للتجارب السريرية لا يتم ذلك ألا بتوقيع المريض الخطي و بحضور ذويه أو الوصي القانوني .

المادة (١٨):

أولاً: يكون عملية التبرع أو الخضوع للتجارب عن طريق ملئ استمارة خاصة على أن تتضمن ما يلي :

- اسم و عمر وجنس المريض .
- حالة المريض الطبية و الصحية و مراحل العلاج .
- العضو أو الأعضاء المراد التبرع بها و الغرض من ذلك .
- كيفية الخضوع للتجربة و توضيح تبعات ذلك و اثارها الجانبية حالاً و مستقبلاً
- الكادر الطبي و الصحي المعد لذلك الغرض .
- توقيع وبصمة المريض ومن ينوبه قانوناً أو الوصي و في حالة عدم وجوده يكون بحضور المحقق العدلي أو بقرار المحكمة .

ثانياً: على كل مؤسسة صحية إعداد سجل بالمتبرعين و المعلومات الكاملة عنهم و الغرض من ذلك و نوع العضو أو الاعضاء المتبرع بها .

ثالثاً :يحق لأسرة المريض الحصول الموافقة المستنيرة للتبرع بالأعضاء و الأنسجة .

رابعاً: يحق لكل مريض الحصول على أي عضو لزرعها له في حال وجود أعضاء بشرية معدة للتبرع أو وضعه في قائمة المرضى الذين يخضعون لزرع الأعضاء و بدون مقابل .

خامساً: تكون عملية التبرع بدون مقابل أو منفعة شخصية ووفق قانون (التبرع وزرع الاعضاء جسم الانسان في اقليم كوردستان – العراق / ذي الرقم (١) لسنة ٢٠١٨).

المادة (١٩):

١- أضافة الى حقوق الواردة في هذه التعليمات على المؤسسات الصحية الالتزام و توفير حقوق المرضى من الاطفال :

- ينبغي على كل مؤسسة صحية إعداد قسم خاص بطب الاطفال و مجهزة بكافة الاجهزة و المعدات الطبية و الصحية و مستلزمات خاصة تناسب بيئة الطفل .
- تجهيز الكوادر الطبية و الصحية المتخصصة في مجال طب الاطفال .
- تجهيز العاملين الخدميين ممن يختصون برعاية و تنظيف الغرف المعدة للمرضى من الاطفال حديثي الولادة .
- تحديد السن القانوني لمرضى من الاطفال ممن يسمح لهم بمراجعة المؤسسات الصحية الخاصة بالأطفال أو الرقود فيها .
- السماح لمرافق الطفل المريض بمرافقته أثناء الفحص و العلاج وفي حال المكوث في المؤسسة الصحية
- التواصل مع الطفل بلغة سهلة و توضيح حالته بأسلوب يراعى فيه عمر الطفل .
- التواصل مع أسرة الطفل و إعلامهم بمراحل علاجه و حالته الصحية و التعليمات و الارشادات الواجب الالتزام بها .
- على كل مؤسسة صحية المواظبة على نظافة الردهات و الغرف المعدة للأطفال من المرضى و اماكن الفحص و المختبرات و اقسام الاشعة و المرافق الصحية و تعقيمها بشكل يومي .
- تجهيز المرضى من الاطفال بوجبات غذائية خاصة تناسب اعمارهم و حسب توجيهات الطبيب المعالج .
- تقديم التسهيلات الازمة لذوي المرضى من الاطفال وقي الحدود الممكنة وبما فيها مصلحة الطفل و مراحل علاجه .
- ينبغي على كل مؤسسة صحية اذا لزم الامر فتح دورات تدريبية دورية للعاملين فيها في النواحي الخاصة بطب الاطفال و كيفية التعامل مع الطفل المريض و رعايتهم .
- الحصول على موافقة ذوي الطفل في حال وجوب إجراء تدخل طبي جراحي أو تركيب أجهزة طبية في جسده وفي حال الاطفال الذين يتم ايوائهم في دور الرعاية فينبغي الحصول على موافقة مسؤول الدار الذي يأوي الطفل .
- تجهيز الأقسام الخاصة بالمرضى من الاطفال بالمستلزمات التي يحتاج اليها الطفل من البسة خاصة و (الحفاظات) و الادوات التي تستخدم لإطعامهم و تنظيفهم و تهدئتهم في حال وجود الرضع و الاطفال الصغار .

٢- المرضى المسنين:

- ان يكون تصميم المنشآت الصحية مراعية للسن وصديقة لكبار السن مدخل المنشأة و مدخل العيادات و الممرات تكون عريضة تكفي مرور كرسي متحرك و وجود درابزين على الدرج والجدران و دورات المياه..الخ

- تقديم الخدمات الصحية الوقائية و العلاجية و التأهيلية لكبار السن بما يتناسب مع احتياجاتهم الصحية .
- أن يعطى كبار السن الأولوية عند تقديم الخدمات الصحية منذ دخولهم المنشأة الصحية حتى خروجهم منها (تقليل وقت الانتظار للخدمات الصحية و تبسيط اجراءات تلقي الخدمة) .

٣- مرضى ذوي الاعاقة :

- تقديم الرعاية لهم على اساس الموافقة الحرة المستنيرة .
- توفير احتياجاتهم من الادوات و المعدات الطبية .
- المساواة في جميع الحقوق الصحية دون تمييز .
- تهيئة المنشآت الصحية بكافة مرافقها لتتوافق مع معاير الوصول الشامل ما امكن ذلك .
- توفير الدعم الكامل و حماية كرامتهم و حقوقهم كافة .
- تسهيل حصولهم على الخدمات الصحية (العلاجية و التأهيلية).
- حمايتهم من الاستغلال أو العنف أو الاعتداء .

٤- مرضى السرطان:

أ- حقوق صحية عامة لمرضى السرطان :

- من حق المريض وحده معرفة التشخيص و لا يحق لأفراد عائلته/ عائلتها معرفة التشخيص الا بموافقة المريض .
- من حق المريض تقديم شكوى اذا تم افشاء تشخيصه بدون موافقته / أو موافقتها الخطية .
- من حق المريض / مريضة السرطان (العاقلة البالغة) وحدها اتخاذ القرارات بالموافقة على العلاج الكيماوي و العلاج الاشعاعي و لا يتطلب موافقة ولي الامر .
- من حق المريضة وحدها اتخاذ القار بالموافقة على التدخل الجراحي مثل عملية استئصال الورم أو الثدي ولا تحتاج موافقة ولي الامر .

ب- الحقوق الصحية الانجابية لمرضى السرطان :

- من حق المريض / المريضة السرطان تمكينه صحياً من كافة المعلومات عن مرضه.
- من حق المريض / المريضة تمكينهم من معرفة تأثير السرطان / علاجات السرطان على الخصوبة و فرصتهم في الانجاب مستقبلاً .
- من حق المريض / المريضة تمكينهم من معرفة أهمية مراجعة طبيب العقم و تحويلهم قبل البدء في العلاج الكيماوي لمعرفة طرق حفظ الخصوبة المتاحة الدولة .
- من حق المريض / المريضة معرفة الاحكام الفقهية المنظمة لكل طرق حفظ الخصوبة المتاحة في الداخل أو لو تم العلاج في الخارج .

ج- الحمل والسرطان :

- من حق المريضة المصابة بالسرطان معرفة فرصتها في الحمل مستقبلا و متى يمكنها الحمل .

• من حق السيدة التي تحمل وهي مصابة بالسرطان أو يتم تشخيصها بالسرطان وهي حامل أن يتم الاشراف عليها من قبل فريق متخصص من الاطباء الاورام و التوليد و الاطفال كما من حقها مناقشة الجوانب الاخلاقية و الشرعية حسب وضعها .
• من حق الزوجين المشاركة في اتخاذ القرار بعد تقديم كافة المعلومات أي التمكين الصحي ليكونا اكثر قدرة على اتخاذ القرار.

د- حقوق مرضى السرطان في العمل :

• لا يحق التميز ضد مريض السرطان و فصله طالما أنه قادر على العمل .
• لا يحق لرب العمل أن يطلب معلومات عن الحالة الصحية للمريض الا بعد اخذ إذن المريض .
• من حق المريض الاجازات ايام اخذ العلاج الكيماوي أو الجراحة .

ه- الحق بعمل الفحوصات الوراثية :

• يحق لمريض السرطان تقديم معلومات كافية له عن دور العامل الوراثي .
• القيام بتحويلهم لمتخصص لو كان هناك تأريخ عائلي وطلبت المرأة تحويلها .
• من حق المريضة معرفة القرارات المترتبة على اجراء الفحص الوراثي قبل البدء فيه فالتمكين الصحي يساعدها على اتخاذ القرار المناسب لها و لعائلتها .

و- حق المريض السرطان في معالجة الألم :

• من حق المريض خاصة الحالات المتقدمة أن يحصل على معالجة ألام ليعيش و يموت بسلام .
• من حقه المشاركة في اتخاذ القرارات الطبية الخاصة بمعالجة ألالم و تمكينه صحيا من كافة الخيارات.

ز- حق الحصول على المعالجة التلطيفية :

• من حق المريض توفير عناية متخصصة في المراحل النهائية من المرض .
• من حق المريض دعمه نفسياً و ايمانياً.

ح-حق عدم الانعاش الرئوي :

• من حق المريض حسب وضعه الصحي عرض الامر عليه طبياً وبما يتماشى مع القرارات الشرعية .
• من حق المريض التلطف معه في تبليغه و مراعاة وضعه ويكون التبليغ حسب العمر المريض ، وحالته الصحية و النفسية و حسب ما يراه الطبيب بخبرتهن قدرة المريض على تفهم و احتمال المعلومة .
• من حق المريض اتخاذ القرار أو تفويض من يتخذ القرار عنه كتابياً.

ت-حقوق مرضى السرطان اليافعين:

• الحق في الوقاية : من خلال تثقيفهم عن السرطان وبرامج الكشف المبكر عنه .
• الحق في السرعة في التشخيص و العلاج للحالات المشتبهة والمؤكدة .
• الحق على الحصول على متخصصين متعددي التخصصات الطبية المؤهلة مع خبرة كبيرة في علاج السرطاني هذه الفئة العمرية .
• الحصول على الدعم النفسي و الاجتماعي و التلطف من قبل الاختصاصين .

- المحافظة على خصوبة المعلومات و تقديم المشورة بشأن الثأر القصيرة الاجل و الطويلة الاجل من السرطان و العلاج الذي يؤثر الخصوبة .

٥- مرضى الذين يعانون من الامراض النفسية :

- حمايتهم من كافة اشكال الايذاء و العنف الجسدي و النفسي و اللغوي .
- عدم تقييد حريتهم بأي وسيلة أو وضعه في غرفة عزل دون سبب طبي .
- الحصول على الخدمة العلاجية بأيسر الطرق وذلك بتخصيص عيادات نفسية في المنشاة الصحية .
- لا يجوز اجبار اي شخص على اجراء فحص طبي يستهدف تقرير ما اذا كان مصاباً أو غير مصاب بمرض عقلي الا وفقاً لا جراء مصرح به من الجهات القضائية .
- تقرير الاصابة بالمرض العقلي و فقاً للمعايير الطبية المقبولة دولية و لا يجوز ذلك على أي اساس لايمت بصلة مباشرة بحالته الصحية والعقلية ولا تعتبر الاصابة دائمة حتى في حال معالجته في مركز أو مصح عقلي .
- حينما يجري العلاج في مصحة للأمراض العقلية يكون من حق المريض ان يعالج بالقرب من منزله أو منزل ذويه متى امكن ذلك وان يعود الى مجتمعه في اقرب وقت ممكن .
- يعالج في اقل الظروف تقييداً للحرية .
- يعالج على اساس خطة توضع لكل مريض على حدة او وليه وتناقش معه ويعاد للنظر فيها بانتظام و تعدل حسب تطور حالته و استجابته .
- لا يجوز مطلقاً إجراء التعقيم (منع القدرة على الانجاب بشكل دائم كعلاج للمرض العقلي الا بأذن من لجنة تخصصية لحالته) .
- لا يجوز مطلقاً اجراء التجارب إكلينيكية وعلاج تجريبي على اي مريض دون موافقته عن علم ودراية ويستثنى من ذلك حالة عجز المريض عن اعطاء الموافقة عن علم .
- الاعتراف في كل مكان بصفته الاعتبارية أمام القانون و مراعاة خصوصيته واعطائه حرية الاتصالات و حرية تلقي الزيارات.
- احترام دينه ومعتقده .
- تكون البيئة والاحوال المعيشية في مصحات الامراض العقلية اقرب ما يمكن لأحوال الحياة الطبيعية التي يحيها الاشخاص ذو السن المماثلة .
- تشمل المصحات العقلية مرافق للأنشطة الترفيهية وانشطة أوقات الفراغ ومرافق للتعليم و محلات تجارية لبيع الاشياء اللازمة للحياة اليومية والاتصال و مرافق لاشتراك المريض في عمل يناسب خلفيته الاجتماعية و الثقافية ولا يجوز في اي ظروف اخضاع مريض للعمل الإجباري و يتم اختيار نوع العمل الذي يريد ان يؤديه.
- في حالة احتياج المريض الى العلاج في مصحة للأمراض العقلية تبذل كل الجهود الممكنة لتجنب ادخاله على غير ارادته.

- تتم اجراءات دخول المريض الى مصحة الامراض العقلية بنفس طريقة دخول اي منشاة صحية اخرى من اجل اي مرض اخر .
- يكون لكل مريض ادخل في مصحة للأمراض العقلية على غير ارادته الحق في مغادرتها في اي وقت مالم تنبط عليه المعايير المتعلقة باحتجاز المرضى على غير ارادتهم .
- لا يجوز ادخال شخص الى مصحة للأمراض العقلية على غير ارادته بوصفه مريضا او استبقاءه كمريض على غير ارادته في مصحة للأمراض العقلية بعد ادخاله كمريض باختياره مالم يقرر طبيب مؤهل في مجال الصحة العقلية ومرخص له قانونا بالممارسة في هذا المجال ويكون قراره ان ذلك الشخص مصاب بمرض عقلي وانه يرى ما يلي :

أ- انه يوجد بسبب هذا المرض العقلي احتمال جدي لحدوث اذى فوري او وشيك لذلك الشخص او لغيره من الاشخاص .

ب- ان يؤدي عدم ادخاله المصحة او احتجازه فيها الى تدهور خطير في حالته او الى الحيلولة دون اعطائه العلاج المناسب الذي لا يمكن ان يعطى اياه الا بإدخاله مصحة للأمراض العقلية .

ج- استشارة طبيب ممارس الثاني في مجال الصحة العقلية يكون مستقلاً عن الطبيب الاول واذا تمت هذه الاستشارة فانه لا يجوز ادخال الشخص او احتجازه على غير ارادته الا بموافقة لجنة طبية مختصة بأمراض العقلية .

٦- مرضى نقص مناعة المكتسبة (الايدز) :

لا يختلف حقوق مرضى مرض الايدز عن حقوق المرضى بشكل عام وتكمن الاهمية في التركيز على النقاط التالية :

أ- حق المريض في الاحترام و التقدير و السلام او التواصل وغيرها .

ب- مراعاة الخصوصية و السرية بدرجة عالية مع العلم انه يحق للزوج او الزوجة معرفة اذا كان الطرف الاخر حامل الفيروس .

ج- حق المريض في الاطلاع على السجل الطبي وطلب نسخة من السجل الطبي.

د- حق المريض في الوقت الكافي من الطاقم الطبي في مختلف مراحل التشخيص والعلاج والمراحل جميعها لشرح وتثقيف المريض عن التشخيص و الياته والخطة العلاجية و العواقب و العلاجات البديلة وفق احدث الطرق الطبية.

المادة (٢٠):

تنفذ هذه التعليمات اعتبار من تأريخ نشرها في جريدة الرسمية (وقائع كوردستان).

د.سامان حسين البرزنجي
وزير الصحة